

El Montgròs, el Brull

Una fortificació ibèrica al Montseny

Guia del conjunt arqueològic

**Diputació
Barcelona**

Ajuntament del Brull

El Montgròs, el Brull

Una fortificació ibèrica al Montseny

Guia del conjunt arqueològic

**Diputació
Barcelona**

Ajuntament del Brull

Autor

Albert López Mullor

Diputació de Barcelona, Servei de Patrimoni Arquitectònic Local

Autors de les fotografies i dibuixos

Aerocat: Albert García Gómez

ALM: Albert López Mullor

APP: Ainhoa Pancorbo Picó

ARE: Antoni Rius Erill

Centum: Javier Ortiz Tironi, Sacramento Castillo Alcaraz

CSM: Cecília Sanjurjo Marquine

JCA: Josep Cano de Arribas

JFE: Joan Francès Estorch

JFM: Javier Fierro Macía

IRR: Iñaki Relanzón Roca

MBS: Montserrat Baldomà Soto

MCM: Maria Clua Mercadal

MDC: Montserrat Duran Caixal

MRR: Mateu Riera Rullan

OCA: Oriol Clavell Aparicio

RCB: Roser Cisa Bergós

Fotografia de la coberta

Detall, des del sud-est, de la muralla principal o segona muralla (c. 300-c. 200 aC) de l'oppidum del Montgròs. En primer terme, la torre 1.

Arxiu del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL), ALM, 2012.

© Diputació de Barcelona

Segona edició: novembre de 2020

Edició i coordinació: Gabinet de Premsa i Comunicació de la Diputació de Barcelona

ISBN: 978-84-9803-957-3

DL: B 20829-2020

Índex

On és? Com s'hi arriba?	5
El medi natural	9
Una passejada pel monument	11
La muralla principal o segona muralla, segle III aC	11
El pany amb casamates i la torre 1	13
El fossat i les torres 2 i 3	18
L'extrem nord i la torre 4	22
Les construccions interiors	26
Les ruïnes de la primera muralla, segles V-IV aC	30
El mas medieval, segles XI a XV	36
El descobriment de les ruïnes del Montgròs	38
2.400 anys d'història	46
L'ocupació prehistòrica	46
Els ibers a la comarca d'Osona. Els ausetans	48
Ausetans del nord i ausetans del sud	53
La fundació de l'oppidum ibèric del Montgròs. La primera muralla	54
La segona muralla i les seves defenses perifèriques	57
Els ausetans i la Segona Guerra Púnica (218-201 aC)	63
La destrucció de les muralles dels ibers (195 aC)	66
El material arqueològic de l'època ibèrica	68
El mas medieval del Montgròs	77
Bibliografia essencial	85
Fonts clàssiques	85
Llibres i articles	85

On és? Com s'hi arriba?

El conjunt arqueològic del Montgròs es troba al municipi del Brull (Osona), dins el Parc Natural del Montseny. Està situat a una altitud de 759 metres sobre el nivell del mar, en una península sobre l'afrau de Muntanyà, força plana i envoltada d'una cinglera, que ofereix una excel·lent defensa natural de tots els costats, llevat de l'oriental, accessible a través d'un estret istme en què, a l'època antiga, es va construir una fortificació. D'aquest sistema defensiu, utilitzat al llarg de tres segles, ens ha pervingut una fortificació ibèrica orientada de nord a sud, amb una llargària d'uns 160 metres, la qual defensava una superfície de 9 hectàrees. Actualment, es troba en una clariana, enmig d'un bosc espès. Dins el mateix paratge hi ha també terrenys de conreu, alguns disposats en feixes, que pertanyen als masos veïns, La Sala i El Boix, que daten de l'edat mitjana.

La península del Montgròs des de llevant. En primer terme, la fortalesa ibèrica, tot seguit, el Muntanyà, i al fons, l'accés a la plana de Vic des del Congost.

Foto: Arxiu SPAL, Paisajes Españoles, 2005

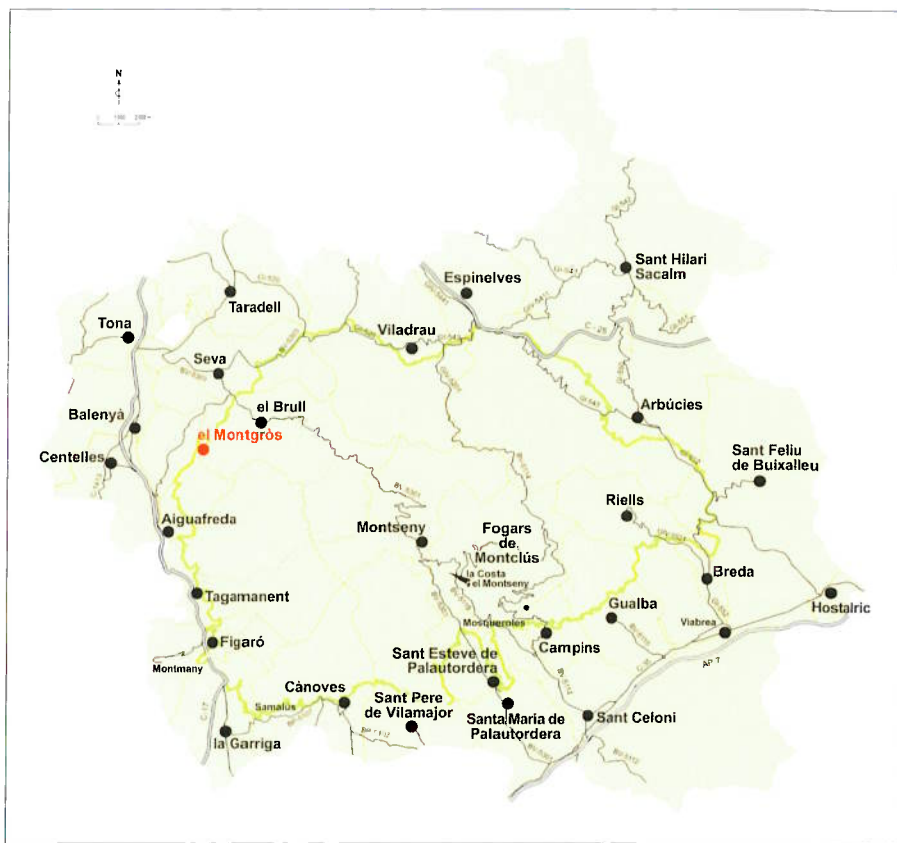
L'istme de la península del Montgròs amb les ruïnes de les fortificacions ibèriques successives que el van tancar de sud a nord (c. 450 i c. 300 aC) i del mas medieval (segles XI-XV).
Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Ruïnes de la segona muralla o muralla ibèrica principal del Montgròs, en primer terme, la torre 1. Al fons, visitants sobre el mirador metàl·lic situat al darrere del monument.
Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2000.

Per arribar-hi, cal agafar la carretera BV-5301, que mena de Seva a Sant Esteve de Palautordera. Un cop al petit nucli urbà del Brull, cal seguir per un camí asfaltat que passa pel davant de l'església parroquial de Sant Martí. Tot seguit, abans d'arribar al mas La Sala, cal prendre un trencall a l'esquerra, i a uns 500 metres, una vegada passada una bassa per a la recollida d'aigües pluvials, es continua pel camí que queda a la dreta, que condueix al mas El Boix.

El trajecte fins a les ruïnes es fa, a partir d'aquesta cruïlla, a través d'una pista de 2,5 quilòmetres que mena fins a l'aparcament habilitat prop de la tanca del monument.

Mapa del Parc Natural del Montseny, amb la situació del conjunt arqueològic del Montgròs, dins el terme del Brull, les vies d'accés i els municipis veïns.

Mapa: Gerència de Serveis d'Espais Naturals, Diputació de Barcelona, RCB, 2015.

L'església parroquial de Sant Martí del Brull, des de ponent. A la dreta, dependències de l'antiga rectoria, on hi ha un centre informatiu del Parc Natural del Montseny i una exposició permanent sobre el conjunt del Montgròs. Des d'aquest indret, s'inicien les visites guiades.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2016.

Exposició permanent al Centre d'Informació de la Rectoria del Brull, dedicada al conjunt del Montgròs.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2008.

El medi natural

El massís del Montseny, situat a la Serralada Prelitoral, s'estén per les comarques del Vallès Oriental, Osona i la Selva. És molt accidentat i hi destaquen els pics del turó de l'Home (1.712 m), les Agudes (1.707 m) i el Matagalls (1.694 m). Un dels seus accessos, a la sortida del Congost, anant cap a la plana de Vic, es fa des de Tona. Connecta amb la carretera de Seva a Sant Esteve de Palautordera, que travessa el Collformic recurrent, si més no, una de les rutes tradicionals entre el Vallès Oriental i Osona. El Brull n'és al bell mig i, com veurem, la presència de la fortalesa del Montgròs no és aliena a aquesta situació estratègica.

La vegetació pròpia del massís, atesa l'altitud que assoleix, és molt variada, però al lloc del Montgròs, força per sota dels 900 metres, trobem espècies mediterrànies. D'aquesta manera, el bosc que l'envolta està format per alzines, barrejades amb roures i pins roigs, pinyers i blancs. Als camps que s'alternen amb les superfícies arbrades, es conreen els farratges i els cereals, com ara el blat, la civada i l'ordi. Hi viuen les genetes i els ratolins de bosc, així com, darrerament en un bon nombre, els porcs senglars. Entre les aus, hi ha el gamarús, la merla, l'esparver i el gaig, a més de les rapinyaires, ja que es tracta d'un paratge escarpat. El bestiar de la zona és porcí, oví i boví.

Fauna del Montseny. Mussol.

Foto: Gabinet de Premsa i Comunicació, Diputació de Barcelona, IRR, 2012.

Flora del Montseny. Roselles.

Foto: Gabinet de Premsa i Comunicació, Diputació de Barcelona, JCA, 2012.

El poblament del Brull, condicionat per l'entorn muntanyenc, es troba dispers en masos, unitats d'explotació agrícola i ramadera del territori, la seu dels quals és una masia. Actualment, es conserven fins a catorze masos que ja apareixen als documents de finals del segle XIII. Hem de suposar que, a l'època antiga, la situació era semblant, amb nombroses petites ocupacions en granges o cases de pagès esparses pel territori, situades al bell mig del bosc i les explotacions agrícoles.

Vista des de la cara de ponent de la muralla del Montgròs. En primer terme, els cingles del Muntanyà. Al fons, l'altiplà del Moianès.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2006.

Una passejada pel monument

La muralla principal o segona muralla, segle III aC

Abans de res, cal dir que la fortificació del Montgròs va ser construïda i reformada diverses vegades sempre amb pedra local. Al conjunt arqueològic mateix és possible de contemplar diverses petites pedreres, sobretot en els dos extrems laterals que, un cop abandonades, es van fer servir com a elements auxiliars de defensa. El material petri és calcària tabular, fàcil d'extreure i d'escantonar, que va ser posada en filades rudimentàries, completades moltes vegades amb pedres petites, a manera de tascó. Tot plegat es va unir amb una mica de fang.

El conjunt del Montgròs des del nord-est.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat 2015.

La segona muralla o muralla ibèrica principal del Montgròs, des de llevant. En primer terme, tram de doble parament format per la muralla pròpiament dita (amunt) i l'escarpa del fossat fortificada (avall). A l'esquerra, la torre 1.

Foto: Arxiu SPAL, ARE, 2007.

En general, els llenços de les muralles tenen dues cares formades per carreus i dins un rebliment de pedra petita i argila. Alguns trams, però, són massissos, bastits exclusivament amb pedres de mida mitjana i gran. Creiem que el traçat de la fortalesa es va *inspirar* en models foranis, grecs i púnics. La influència d'aquests darrers és ben palesa en la segona muralla, més elaborada i forta que no pas la primera.

Plànol topogràfic LIDAR del jaciment arqueològic del Montgròs.

Aixecament: Infoplan i J. Grabau, Arxiu SPAL, 2019.

El pany amb casamates i la torre 1*

Tot i que en el decurs de les excavacions s'hi han trobat vestigis de dues fortificacions ibèriques consecutives, l'una fundada al segle V i l'altra al començament del III aC, les ruïnes més ben conservades pertanyen a la segona, que descrivim tot seguit. Si se segueix el seu recorregut des de l'extrem sud, que és l'itinerari més habitual, es pot apreciar, en primer lloc, l'extrem meridional de la fortalesa (sector A), costerut i força arrasat, a l'extrem septentrional del qual hi ha una porta força estreta en forma de passadís. Les darreres excavacions arqueològiques (2014-2015) han permès d'esbrinar que l'accés estava flanquejat per dues torres internes: una de rectangular (número 7), més antiga i situada al sud, i una altra de més gran i irregular, al nord (número 6). També han palesat la presència d'un dispositiu de defensa al davant mateix de l'accés, el qual, encara no s'ha descobert del tot.

Si continuem cap a tramuntana, on el terreny natural es va fent poc a poc més planer, podem observar un tram de muralla, caracteritzat per la presència de sis compartiments interns a manera de casamates, que a la península Ibèrica apareixen a les fortaleses fenícies i cartagineses, i en algunes d'ibèriques (sector B). Al davant d'aquest sector de la muralla, i abraçant el tram on són els qua-

* La nomenclatura que apareix a la descripció del monument la podeu trobar als plànols de les pàgines 44 i 45.

Vista zenital de les ruïnes de la part central del conjunt del Montgròs.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

El sector més meridional conegut de la fortalesa del Montgròs (A3) en el decurs de l'excavació arqueològica.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

La fortalesa del Montgròs des del sud. En primer terme, el sector A3 durant l'excavació. En segon terme, la porta de la segona muralla ibèrica, reforçada a ponent per la torre 6. A continuació, el pany d'aquesta fortificació, dotat de compartiments interns o casamates i, a la seva esquerra, les ruïnes de la primera muralla, arrasades. Tot seguit, la torre 1, les restes del mas medieval (a l'esquerra) i la continuació de la segona muralla cap al nord (a la dreta). A l'esquerra de la imatge, també es pot veure el mirador metàl·lic on pugen els visitants.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

tre primers compartiments, hi ha les ruïnes d'un reforç massís força gruixut. Tot seguit, es veu una poterna, o porta secundària, tapiada i una gran torre rectangular (torre número 1), adossada al llenç on es troben els dos darrers compartiments interns. Cal remarcar que els quatre primers tenen portes que s'obren a peu pla a l'interior del recinte, les quals van ser cegades arran de modificacions posteriors de la muralla. Els dos últims, però, situats al nord de la poterna, no tenien accés des de l'interior i s'hi entrava des de la part alta de la fortificació.

D'altra banda, no hem d'oblidar que els hipotètics assaltants del Montgròs que hi volguessin entrar per la porta, havien d'enfrontar-se, en primer lloc amb els projectils que els llançarien des de les seves altes muralles. En segon lloc, un cop superada a corre-cuita aquesta àrea tan batuda, haurien de baixar cap a l'accés per un camí estret, pel qual no passava cap màquina de guerra, hostilitzats pels ocupants de les torres 1 i 6 que, a més, els atacaven per la dreta, costat en què tenien l'arma però no l'escut. Finalment, trobarien de front les àmplies defenses interiors i exteriors de la porta. Si algú considerava travessar-la, hauria de recórrer el passadís protegit per les torres de flanqueig.

Sector B1. Porta de la segona muralla ibèrica o muralla principal.

Foto: Arxiu SPAL, CSM, 2020.

Sectors A3 i B1 des del sud-est. En primer terme, tram de la segona muralla dotat de compartiments interns o casamates, reforçat per un pany extern. A l'esquerra, porta de la segona muralla. Al fons, paisatge del Muntanyà i al darrere seu, el Congost i l'altiplà del Moianès.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Detall de la segona muralla ibèrica o muralla principal des del sud. En primer terme, la torre 1 flanquejada, a la seva dreta, pel tram de mur dotat de casamates i reforçat amb un pany extern i, a l'esquerra, per l'inici del fossat amb l'escarpa fortificada.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Empedrat de lloses sobre el tapiat de la poterna, al sector B4 de la segona muralla ibèrica, a l'esquerra de la torre 1. Un paviment semblant degué coronar la part alta de tota aquesta fortificació.

Foto: Arxiu SPAL, JFM, 2006.

Detall de la segona muralla ibèrica des del sud. La torre 1 i, a la seva esquerra, poterna tapiada i mur reforçat amb un pany extern. A la dreta, inici del fossat amb l'escarpa fortificada.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2009.

El fossat i les torres 2 i 3

A continuació del pany on hi ha les casamates, el terreny natural inicia un fort ascens, i el pany principal de la muralla continua cap al nord, després de fer una reculada on acaba la torre 1. Des d'aquest punt, hi ha un replà en el terreny, al qual s'adossa un tram de mur més avançat. Aquest darrer fa la funció d'escarpa d'un fossat, la contraescarpa del qual no està fortificada. El fossat, o vall, fa 64 metres de llargària, amb una amplària i una fondària màximes de 3,60 i 1,80 metres, respectivament (sector C).

Tot això configura una defensa amb doble llenç, amb el més avançat col·locat en paral·lel, en un nivell més baix. Aquest, alhora que protegeix el fossat, serveix de contenció del terreny natural on recolza el pany principal de la fortalesa. Al bell mig d'aquest tram de les ruïnes, al punt més elevat del terreny, hi ha les restes d'una altra torre (número 2), que feia la funció de talaia. A l'extrem nord d'aquest sector central de la fortificació, a tocar del mur principal i assentada sobre la plataforma artificial, o berma, que precedeix el vall, s'alça una tercera torre (número 3), semblant a la número 1, però més petita. En aquest punt s'acaba el fossat, ja que els afloraments de la roca calcària impedeixen que continuï. Segurament per això l'indret va ser reforçat amb una bestorre de planta el·líptica (número 5), de la qual es conserva tot el perímetre.

Fossat de la segona muralla ibèrica o muralla principal, vist des del nord, en el decurs de la seva excavació. S'hi poden apreciar els dos perfils successius que va tenir. A més de la seva escarpa fortificada i les restes d'enderroc que el reblien. Al fons, la torre 1.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 1997.

La segona muralla ibèrica del Montgròs des del nord-est quan l'excavació havia assolit el punt mig del fossat. Se'n pot veure l'escarpa fortificada, el fons una mica inundat i la part septentrional, encara intacta, tapada pels estrats d'enderroc.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2000.

Vista aèria del conjunt del Montgròs des del nord-est. Al centre, es pot apreciar el fossat amb l'escarpa fortificada, cosa que dona lloc a una muralla doble. Aquest element presenta la torre 1, a l'extrem meridional, i la torre 3, al septentrional. Al centre hi ha la torre 2 o talaia, emplaçada sobre la berma o superfície entre els dos paraments on se situava la primera línia de defensors. A la dreta, el tram septentrional de la fortificació que culmina en la torre 4.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Detall del fossat excavat i fortificat. En primer terme, l'escarpa. A sobre, la berma o plataforma intermèdia i, a dalt de tot, el pany de la segona muralla ibèrica. Al fons i a l'esquerra, la torre 1.
Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Detall dels paraments de l'escarpa del fossat, en primer terme, la torre 2, sobre la berma, i la segona muralla ibèrica, al capdamunt, després de la seva consolidació.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2010.

Cal prestar atenció a aquest cúmul de defenses situades a la part central de la muralla. Es tracta del lloc més planer i accessible pels enemics, que hi accedirien crestejant a través del camí tradicional, que acabava on avui hi ha el pàrquing. Ja hem vist que intentar un atac cap al sud, on hi ha la porta, no era gens fàcil. Tampoc no ho era a la zona nord, com veurem tot seguit. L'alternativa podia estar en una embranzida frontal. L'excavació no ha permès saber, per ara, si es disposava d'un primer fossat allunyant del recinte. El segon sí que el coneixem perfectament i era prou útil com per aturar les màquines ofensives i la infanteria que, a més, trobarien al davant l'escarpa fortificada, a manera de primer recinte emmurallat, protegida pels soldats destacats a la berma, els quals, en cas que els atacants hi poguessin, podrien retirar-se a l'interior del segon recinte emmurallat, la muralla «de veritat», ben gruixuda i dotada de diverses torres. Eus aquí, un altre cop, l'alt valor poliorcètic de la fortalesa del Montgròs.

Tram final del fossat pel costat nord. A la part baixa, a la dreta, aflora la roca natural. Abans, hi ha les ruïnes d'una bestorre o torre semicircular (núm. 5) adossada a l'escarpa. Al capdamunt, sobre la berma, hi ha les ruïnes de la torre 3, a la dreta, i de la torre 2 o talaia, a l'esquerra.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

L'extrem nord i la torre 4

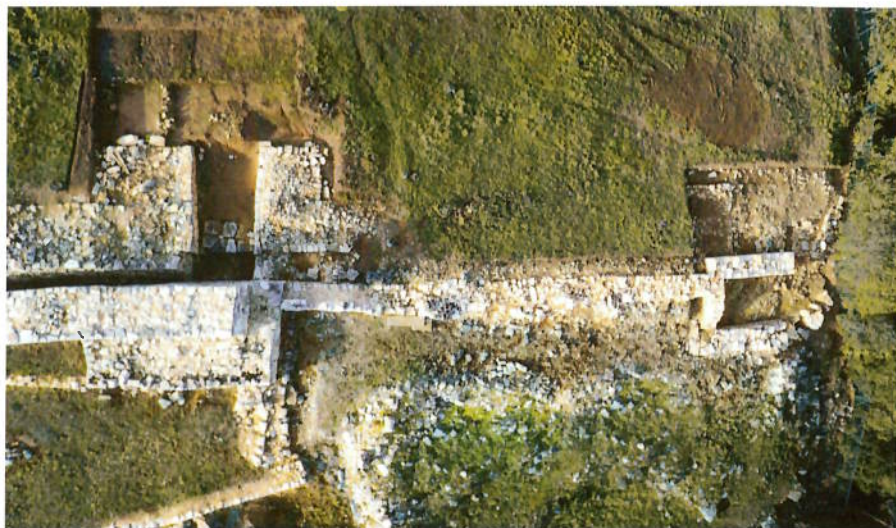
El pany de muralla de l'extrem septentrional de la fortificació és força més prim que el de la resta, ja que només fa 1,5 metres d'amplària mitjana. S'adossa a la torre 3 i, pel cantó nord, acaba a la torre 4, de planta rectangular, la qual ha perdut la paret septentrional a causa de l'esllavissament del terreny. En aquest punt també s'ha trobat l'inici del mur que vorejava la península del Montgròs pel cantó de tramuntana, bastit sobre un fort desnivell i desaparegut en gran part per l'acció dels elements erosius.

Cal remarcar que, segons hem vist als paràgrafs anteriors, el traçat de la fortificació està molt condicionat per la topografia de l'indret on es va construir. D'aquesta manera, la muralla és més gruixuda en aquells llocs on el terreny

Vista aèria del conjunt del Montgròs des del nord-est. A la dreta, la torre 4 que ocupa l'extrem septentrional de la segona muralla ibèrica o muralla principal. La precedeix el pany més minso d'aquesta fortificació (sector D) que s'estén fins a la torre 3. A continuació, en posició central, el tram amb fossat i doble mur (sector C), i a l'extrem esquerre, la muralla dotada de casamates i reforç extern (sector B).

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Detall de la fortalesa del Montgròs en vista zenital. A la dreta, extrem nord de la segona muralla ibèrica o muralla principal (sector D), amb la torre 4 i un tram del mur que tancava el conjunt per tramuntana. Al centre, traçat de la muralla que en aquest indret és molt estreta, i a l'esquerra, torre 3. Al darrere seu, ruïnes de la porta de la primera muralla, flanquejada per dues torres.

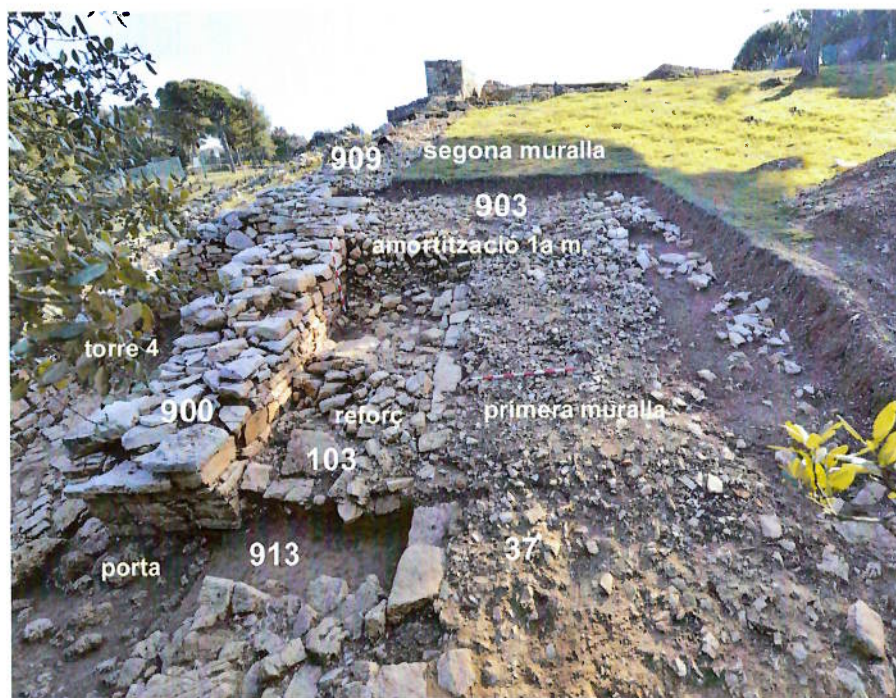
Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Interior de la torre 4, des de tramuntana, un cop acabada l'excavació arqueològica, amb la roca natural a la vista.

Foto: Arxiu SPAL, APP, 2014.

és més planer i els possibles atacants podien arribar amb més facilitat, i es fa més estreta als dos costats de l'istme de la península del Montgròs, on els pendents naturals són pronunciats. Així, entre els sectors B1 i B3 fa 5,62 metres d'amplària; al sector B4, en fa 6,6; entre B5 i C3, 4,09 metres; i entre C4 i C6, 3,50 metres. Tot i que l'amplària total del dispositiu de doble mur, des de l'escarpa del fossat fins a la cara interna de la muralla principal, pot assolir els 14 metres, segons els sectors. El fossat, que s'estén pel davant dels sectors B3 a C5, es fa innecessari als altres trams, ja que el terreny natural fa un pendent molt pronunciat, tant a tramuntana com a migdia, que es va veure accentuat amb l'aprofitament dels afloraments de roca calcària com a pedreres. És per això que al sector D la muralla principal només fa 1,5 metres de gruixària. Com veurem més endavant, al sector A, a migdia de la fortalesa, ni tan sols s'aixecà la segona muralla i s'hi va fer servir la primera fins l'abandó de l'indret.

L'extrem de les ruïnes del Montgròs des del nord, amb la nomenclatura de les estructures arqueològiques més importants.

Foto: Arxiu SPAL, APP, 2014.

Quant a l'alçària de la fortificació, cal tenir en compte que, si, com expliquem més endavant, a l'Edat Mitjana, la cara interna de la segona muralla ibèrica es va utilitzar com a paret de fons per bastir la masia que presidia el mas Montgròs, i aquesta casa, dotada de planta baixa, pis i golfes, feia uns 7 o 8 metres d'alt, hem de calcular que el pany ibèric assoliria, com a mínim, aquesta dimensió. Si, a més, pensem que havia estat destruït en la seva part superior, podem deduir que assoliria una alçària original propera als 9 metres, com a mínim. D'altra banda, atès que les torres, per ser operatives, haurien de fer 2 o 3 metres més que no pas els panys de muralla, ens trobaríem davant d'una fortalesa imponent, sobretot en el tram central, on a la seva altura s'hauria d'afegir la de l'escarpa fortificada del fossat. En total, la impressió des de fora seria de trobar-se davant d'un mur que al centre faria uns 12 metres, coronat per una torre talaia encara més alta (la número 2). Als laterals, però, tindria els llenços escalonats, adaptats al pendent del terreny, i progressivament més baixos.

Les ruïnes del sector nord del conjunt amb indicació dels elements que es feien servir a l'època de la segona muralla (c. 200 a c. 300 aC).

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Les construccions interiors

Dins la superfície protegida per aquesta fortalesa, s'observa la presència, a l'àmbit B4, al darrere dels compartiments interns 5 i 6, d'un element circular format per blocs de calcària i un rebliment de pedretes i terra. Segurament es tractava del suport d'una escala, que permetia l'accés a l'interior d'aquests compartiments, els quals, com s'ha dit més amunt, no tenien portes. A l'espai B1, anterior a la torre 6 i ara encerclat pels vestigis d'aquest element, se'n va trobar un altre de coetani, tot i que mal conservat. Dins l'àmbit B4 mateix, però en un nivell superior, hi ha les restes d'un cos rectangular adossat a l'interior de la muralla. Va substituir l'element circular descrit i va servir per suportar el camí de ronda, i igualment per accedir als compartiments 5 i 6. Més tard, va ser ampliat cap a migdia, al darrere de la poterna del sector B3, quan la van tapiar.

Vista aèria zenital del conjunt del Montgròs, en què s'hi poden apreciar les construccions més importants situades dins el recinte. De sud a nord (d'esquerra a dreta): torre 6, ruïnes de la primera muralla i mur coetani amb discontinuïtats, edifici al darrere de la torre 1, mas medieval i meitat septentrional de la primera muralla, inclosa la porta reforçada amb dues torres quadrades.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Ruïnes d'una edificació adossada interiorment al pany de la segona muralla ibèrica. Era de planta rectangular i, en un primer moment, se circumscrivia al darrere de la torre 1. Quan la poterna es va tapiar, hom la va ampliar cap a la dreta. S'assenta sobre els vestigis de la primera muralla, sobre els quals també hi va haver, abans que es fundés l'edifici esmentat, un element de base circular en que podria haver recolzat l'accés a la part alta de la segona. En primer terme, edifici coetani de la primera muralla i, a sobre seu, terrassa perpendicular que s'usava amb la segona.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2005.

Traçat de la primera muralla ibèrica, vist des del sud-oest, al darrere dels sectors B3-B4 de la segona. S'hi observa un mur paral·lel, més minso i amb discontinuïtats, que podria correspondre a un edifici adossat interiorment a la defensa, la part superior del qual servia com a camí de ronda.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2012.

Després d'aquestes construccions, continuant cap a migdia, es poden veure els vestigis d'una sèrie de murs perpendiculars a la fortificació, que tenien una funció doble. D'una banda, formaven part d'una sèrie de petits edificis que es van adossar a la muralla, comunicaven amb els compartiments interns i servien d'allotjament de la guarnició militar que custodiava el Montgròs. D'altra banda, la seva prolongació cap a ponent delimitava successives terrasses que suavitzaven el pendent de la banda meridional de l'esquena d'ase sobre la qual es trobava la fortalesa. Cal afegir que, a l'extrem de migdia d'aquestes construccions, a l'àmbit B1, ja esmentat, s'ha descobert un forn de pa ben conservat, que utilitzarien els soldats ausetans.

Traçat de la primera muralla ibèrica, vist des del nord-oest, al darrere dels sector B1-B2 de la segona. Com a la foto anterior, s'hi observen les seves ruïnes situades una mica més enrere que les de la segona. A la dreta, la torre 6.
Foto: Arxiu SPAL, APP, 2012.

Sector B1 de la fortificació del Montgròs, des del nord-oest.
A l'esquerra, mur que delimitava una de les cases adossades interiorment a la segona muralla ibèrica. A la dreta, torre 6, sense excavar. Entre l'un i l'altre element, es veu el reblliment de pedres col·locat en desmuntar la primera muralla, abans de bastir la segona (c. 300 aC).
Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2009.

Ruïnes de la primera muralla ibèrica (37, 103) i la torre 6 (803), ja excavada, que s'hi superposa, vistes des de ponent. Al fons la segona muralla (800, 844). Tot plegat amb la nomenclatura de les unitats estratigràfiques diferenciades.

Foto: Arxiu SPAL, APP, ALM, 2014.

Estructures aparegudes a l'interior de la torre 6 amb la numeració de les unitats estratigràfiques. En primer terme, ruïnes de la primera muralla (103) i rebliment de la trinxera de fundació (888) de la segona. Pany d'aquesta darrera amb part baixa original (891), reparació antiga (891, c. 250 aC) i coronament restaurat el 1989 (892). A la dreta, al fons, forn de pa ibèric (871).

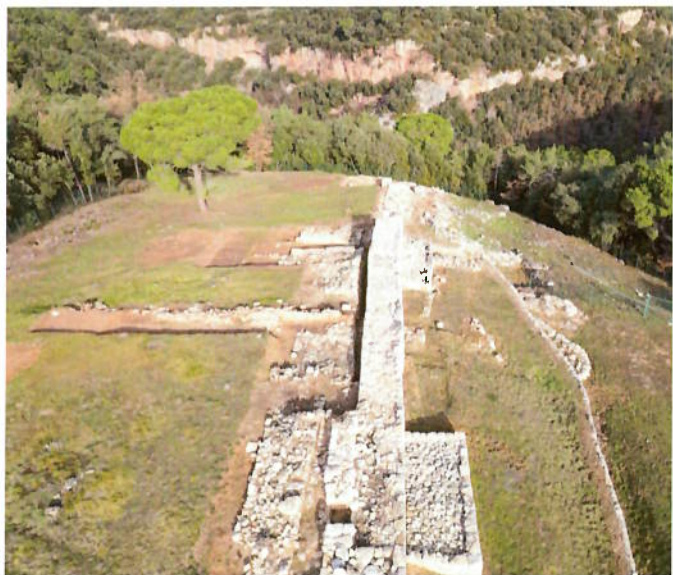
Foto: Arxiu SPAL, APP, ALM, 2014.

Les ruïnes de la primera muralla, segles V-IV aC

Al darrere de les ruïnes de la segona fortificació ibèrica (segle III aC), la més ben conservada, s'han descobert restes significatives de la primera, dins els àmbits A3, B1 a B5, C4 a C6, D1 i D3, és a dir, seguint un traçat idèntic al de la segona muralla, de la qual se situa a una distància d'entre 1 i 2 metres a ponent. La seva cara oriental té adossat un altre mur a manera de reforç. Dins els sectors B1 a B4, s'ha identificat una construcció coetània, paral·lela a aquesta muralla, interrompuda, de tant en tant, per diversos accessos. S'interpreta com el lloc on s'allotjaria la guarnició de la fortalesa, i segurament la seva part alta es feia servir de camí de ronda, paral·lel a la muralla.

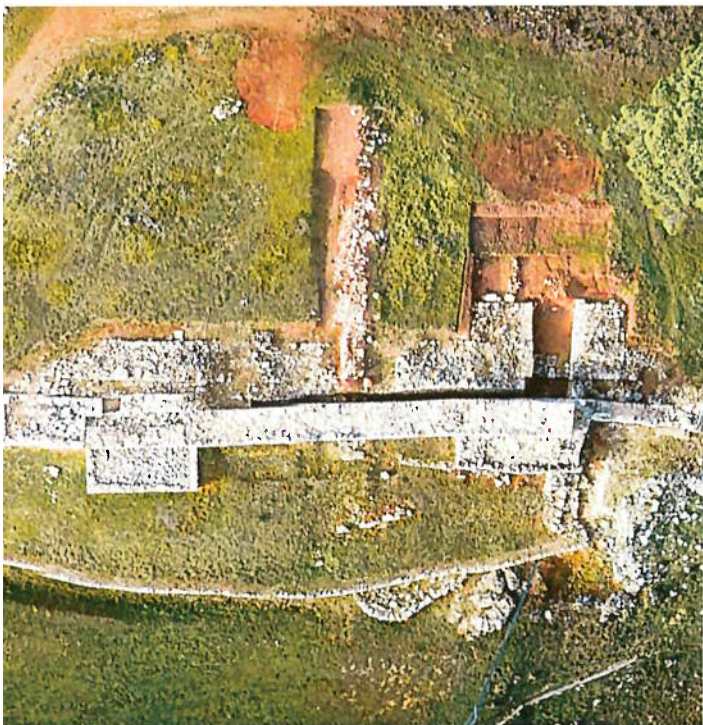
La porta d'aquesta fortificació primitiva està situada a ponent de l'àmbit C6, oberta al pany del mur. Se'n distingeix perfectament el marxapeu de lloses, i està flanquejada per dues torres internes de planta rectangular. Al davant d'aquest accés, s'han trobat una sèrie de vestigis arquitectònics que donen idea de la presència d'elements avançats per protegir més bé la porta, que delimitaven una mena de barbacana amb entrada en forma de colze.

Detall del traçat de la primera muralla a la part més alta del conjunt. A la seva dreta, la segona muralla amb les torres 2 i 3 i la berma del fossat.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Vista aèria del conjunt arqueològic del Montgròs, en què es poden veure les ruïnes de la primera muralla, situades al darrere de la segona.

Al sector B (a l'esquerra) presenta un tram continu amb un mur paral·lel que pot atribuir-se a un edifici que s'hi adossava interiorment. Al centre, es troba molt erosionada fins a la desaparició en algun indret. Cap a tramuntana (a la dreta), hi ha les ruïnes d'una interessant porta flanquejada per dues torres internes i precedida d'una possible barbacana. El seu recorregut continua fins arribar al cingle septentrional.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Vista aèria de la porta de la primera muralla. S'hi reconeix el reforç característic d'aquesta fortificació amb un pany exterior, la porta, amb el seu marxapeu de lloses i les torres quadrades que la flanquegen interiorment. Al davant, per sota de la segona muralla i la torre 3, hi ha les plataformes en què s'assentava i alguns indicis dels murs d'una torre barbacana relacionada amb la porta de la primera muralla.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

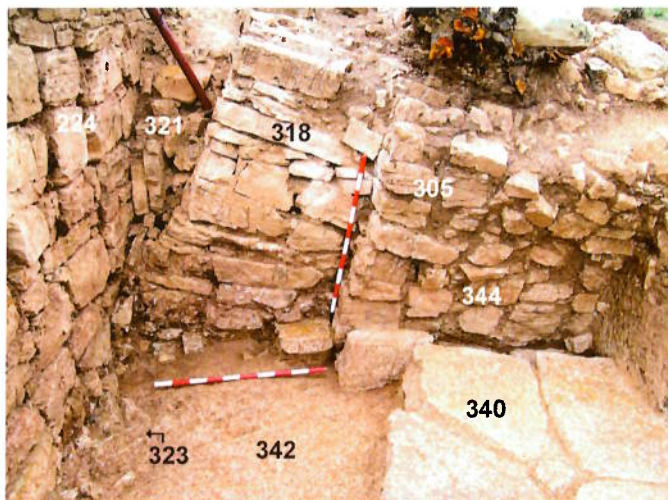
Detall de la porta de la primera muralla, des de llevant. En primer terme el reforç exterior del parament i el marxapeu de l'accés. Al fons les dues torres quadrades col·laterals.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2014.

La porta de la primera muralla, vista des de ponent, durant la seva excavació, amb indicació de les unitats estratigràfiques descobertes.

Foto: Arxiu SPAL, JFM, 2006.

Detall de la porta de la primera muralla des del nord: marxapeu (340), pany de la muralla (305, 344), reforç extern (318), segona muralla (224), rebliment de la seva trinxera de fundació (323), rebliment posat entre les dues muralles ibèriques per tancar la primera i falcar la segona (321).

Foto: Arxiu SPAL, JFM, 2006.

Cap al sud, és possible que tingués un altre accés, al sector A, al lloc on després es va situar el de la segona muralla, protegit per la torre 7. Les excavacions, però, han de confirmar del tot aquesta suposició, encara que la torre ja s'hi ha trobat i sabem que data d'aquests primers temps. D'altra banda, atès el fort pendent del terreny natural, accentuat per la presència de diverses pedreres, en aquest indret la primera muralla no va ser substituïda per la segona, ja que es va considerar que, en un tram tan abrupte, no calia ni eixamplar-la ni modificar-la. Els possibles atacants no trobarien cap facilitat si pretenien prendre la fortificació en aquest extrem, on el terreny no permetia el moviment de més tropes que les d'infanteria, limitat a un camí estret i empinat que vorejava la muralla.

La primera muralla des del nord-est, als sectors B1 a B3. S'hi distingeix molt bé el pany original de la fortificació (a la dreta) que té adossat un reforç a la seva cara externa (a l'esquerra). Tot seguit, s'alça la cara interna de la segona muralla.

Foto: Arxiu SPAL, APP, 2012.

Recreació tridimensional del sector de la primera muralla on hi havia la porta, precedida d'una barbacana i reforçada interiorment amb dues torres.

Interpretació ALM. Dibuix: Centum, 2012.

La primera muralla ibèrica al sector B del jaciment, des del nord-oest. Es troba molt arrasada, però n'és ben visible el traçat, al darrere de la segona, i el del pany paral·lel amb discontinuïtats periòdiques, que podria haver estat la base d'un edifici adossat interiorment a aquesta defensa.

Foto: Arxiu SPAL, APP, 2012.

El mas medieval, segles XI a XV

Dins el conjunt arqueològic del Montgròs, també hi ha restes significatives de construccions de l'època medieval. S'han descobert entre els àmbits B5 i C2, immediatament a ponent de la segona muralla ibèrica i assentades parcialment sobre les ruïnes de la primera. Corresponen a l'edifici residencial d'un mas de dimensions respectables, amb 185 metres quadrats de superfície, el qual sabem

Ruïnes del mas Montgròs des de ponent. En primer terme, estructures encara no excavades. Al fons, cos central del mas amb els dos afegitons laterals i, al fons, segona muralla ibèrica, a la qual s'adossa la construcció medieval. A la dreta, estructures ibèriques, entre les quals sobresurt la torre 1.

Foto: Arxiu SPAL, Arqueocat, 2015.

Tambors d'una columna de pedra calcària local que sostenia la planta pis del mas, caiguts sobre el paviment de terra batuda del cos de migdia.

Foto: Arxiu SPAL, MRR, 1998.

que va tenir dues plantes i, segurament, golfes. Per tant, degué assolir una altura mínima de 7 a 8 metres. Al davant seu, hi ha les ruïnes de dos murs poderosos, bastits paral·lelament a una distància d'uns 6 metres, els quals resten per excavar. D'altra banda, al sector C5 hi ha un llarg mur en direcció est-oest que, a més de servir de marge de la terrassa superior de l'esquena d'ase, podria haver delimitat un tancat per al bestiar. A més, als sectors A i B1 a B3 es veuen a cop d'ull diverses terrasses de conreu d'aquella època.

El mas Montgròs des del nord-oest. En primer terme, cos afegit de tramunta, amb vestigis d'un forn de pa. Al centre, cos original amb quadres i estables. A la dreta, cos afegit de migdia. A l'esquerra i al fons, pany de la segona muralla ibèrica al qual es va adossar el mas, en ser bastit el segle xi.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2011.

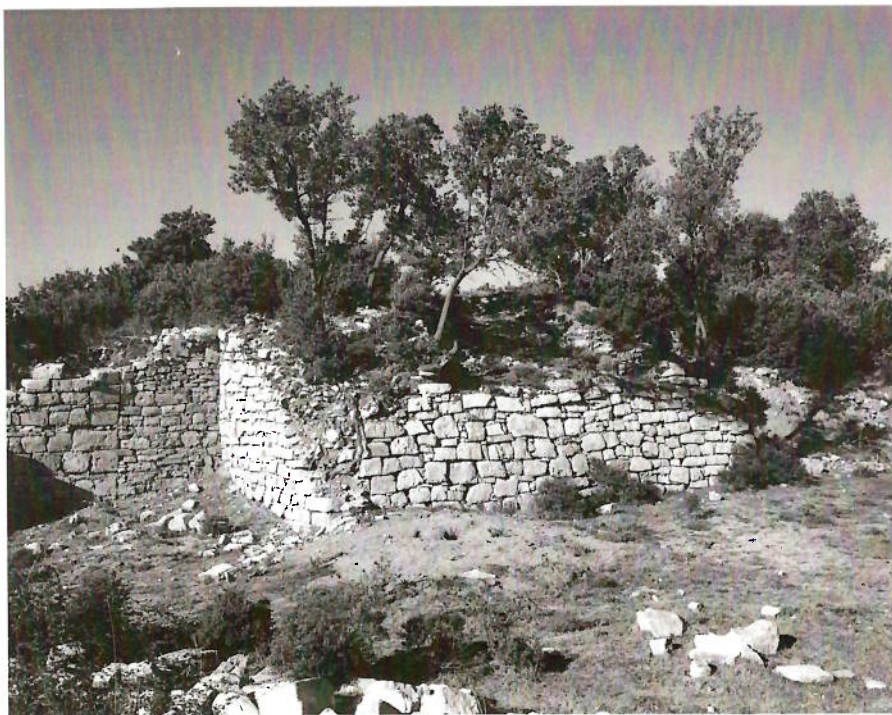

Detall de l'excavació del mas Montgròs des de ponent. Ruïnes d'una pilastra o de l'estrep d'un arc diafragmàtic adossat al mur de fons de la casa, és a dir, a l'antic pany de la segona muralla ibèrica. Palesa la presència d'una planta pis a l'època.

Foto: Arxiu SPAL, JFM, 2005.

El descobriment de les ruïnes del Montgròs

A finals de l'any 1974, Jaume Bigas, que extreia pedres amb una màquina excavadora per compte del mestre d'obres Josep Crivillé, per utilitzar-les en la construcció de cases a la contrada, va topa amb les ruïnes de la fortalesa ibèrica del Montgròs. La troballa va causar un cert rebombori, ja que la màquina va quedar encastada a les restes de la muralla, i es va comunicar al Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, avui Servei de Patrimoni Arquitectònic Local. Aquest va realitzar unes primeres accions de neteja i apuntalament de les ruïnes descobertes. Tot seguit, el Museu Arqueològic de Barcelona, que llavors també depenia de la Diputació, hi va dur a terme una campanya d'excavació els primers mesos de l'any 1975. En el decurs d'aquests treballs es va descobrir una part de la cara frontal de la segona muralla ibèrica, la més ben conservada.

La torre 1, la poterna tapiada i part del pany de la segona muralla ibèrica, poc després del seu descobriment.

Foto: Arxiu SPAL, JFE, 1975.

El 1982, un cop la Diputació de Barcelona va adquirir els terrenys on hi ha la fortificació, es va engegar un pla sistemàtic de descobriment i posada en valor del conjunt, amb excavacions arqueològiques i la consolidació i restauració de les ruïnes. Les excavacions les va promoure el Museu Arqueològic fins al 1987, i, després d'un període d'inactivitat, les va continuar, a partir del 1997, el Servei de Patrimoni Arquitectònic Local. Aquest darrer també es va fer càrrec, d'ençà del 1975, de la consolidació i restauració de les nombroses ruïnes que es van anar posant al descobert.

Durant el primer període de treballs (1982-1987), les excavacions es van concentrar a la zona de la segona muralla delimitada per la porta, al sud, i la torre 1, al nord. Llavors, es va excavar el reblliment dels compartiments interns i es van obrir alguns sondeigs a l'entorn, el més important dels quals va servir per descobrir la porta i constatar que havia estat incendiada. També es van trobar alguns indicis de l'ocupació de l'indret al final de l'edat del bronze, i es va constatar la presència

Consolidació d'urgència d'algunes estructures de la segona muralla ibèrica, al poc temps de descobrir-se. A l'esquerra, estrobat amb troncs del forat on va quedar encastada la màquina que, en arrencar-ne pedres, va palesar la presència del monument.

Foto: Arxiu SPAL, JFE, 1975.

Excavació del fossat, vista des del nord-est. En primer terme, ruïnes de l'escarpa fortificada i del pany de la segona muralla ibèrica. A l'esquerra, talús d'un sector sense excavar i torre 1.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 1998.

Excavació del fossat al sector C, vista des del sud. En primer terme, fons de terra piconada. A la dreta, ruïnes de l'escarpa fortificada. A l'esquerra, contraescarpa. Al fons, capa d'enderroc que colgava aquesta estructura.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2001.

El sector C, des del sud, un cop enllestida l'excavació i la consolidació. A l'esquerra, pany de la segona muralla ibèrica. Al centre, berma o plataforma intermèdia. A la dreta, escarpa del fossat fortificada. En primer terme, part superior de la torre 1. Al fons, ruïnes de la torre 2.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2012.

de ruïnes d'una primera muralla ibèrica, del segle V aC, anterior a la que ens ha pervingut en més bon estat, del començament del segle III aC.

Entre 1997 i 2014, la recerca es va fer, de manera progressiva, en direcció sud-nord, des de la porta fins a l'acabament del traçat de les successives fortificacions i arribar al cingle que tanca l'istme del Montgròs per tramuntana. En 2015, un cop talat l'espès bosc que el cobria, s'ha començat a excavar l'extrem de migdia (sector A) de la fortalesa. Aquests treballs han permès de posar al descobert una gran part del recorregut de la primera muralla ibèrica, que es conserva molt arrasada, així com la major part del dispositiu de la segona. D'aquesta darrera, se n'ha estudiat exhaustivament el tram central, compost per dos murs, situats a diferents altures i precedits d'un fossat. També s'han anat descobrint fins a set torres, desigualment conservades, la majoria de planta rectangular. A més, s'ha aprofundit en el coneixement dels edificis situats a la cara interna de la fortificació, relacionats amb aquesta i aixecats en diverses etapes, que facilitaven l'accés a la part superior de la fortalesa i aixoplugaven els defensors. D'altra banda, s'ha

La torre 6, al sector B1, a tramuntana de la porta de la segona muralla ibèrica, un cop enllestida l'excavació, amb indicació de les unitats estratigràfiques descobertes.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2014.

comprovat a bastament l'enderroc generalitzat, però no total, del recinte defen-siu, del qual també es van cremar certs sectors en una data propera al 200 aC.

Per concloure, s'ha excavat tota la superfície de la seu del mas Montgròs, que es coneixia només a través de la documentació escrita, la qual en donava no-tícies des del segle XIII. Ara se sap la seva situació exacta, al capdamunt de l'istme del Montgròs, i els treballs arqueològics han proporcionat informació sobre el seu ús entre el segle XI, en què va ser fundat, i el segon o tercer de-cenni del segle XV, quan va ser abandonat.

Participants en el camp de treball del Montgròs durant l'excavació del sector C5 a la part més alta del recinte.

Foto: Arxiu SPAL, APP, 2013.

Fíbula o agulla tancador ibèrica tipus La Tène I, en el moment de la seva troballa, al sector D3.
Foto: Arxiu SPAL, APP, 2012.

Ruïnes del mas Montgròs, des del sud-oest, un cop enllestida l'excavació i la consolidació.
 Foto: Arxiu SPAL, APP, 2012.

Visita al conjunt de tècnics de l'SPAL i de l'Oficina de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona.
 Foto: Arxiu SPAL, APP, 2012.

SECTOR A

SECTOR B

A3

B1

B2

B3

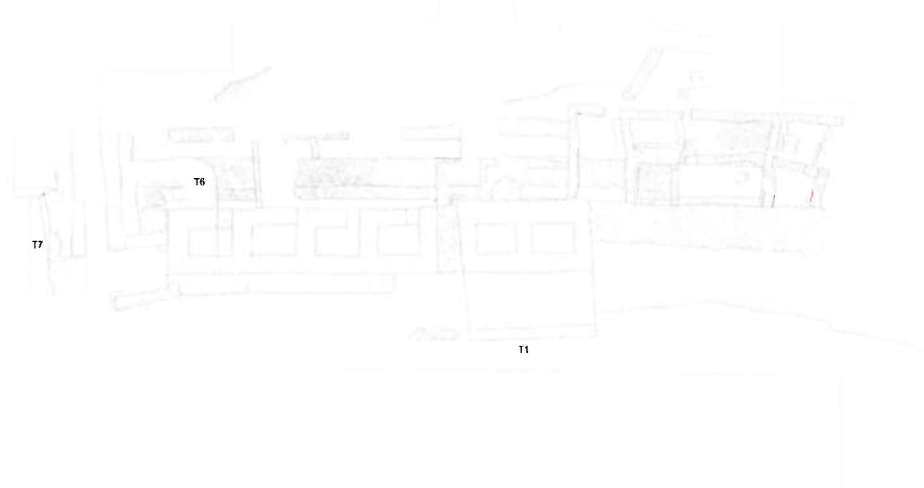
B4

B5

C1

C2

C3

SECTOR A

SECTOR B

A3

B1

B2

B3

B4

B5

C1

C2

C3

SECTOR D

C5

C6

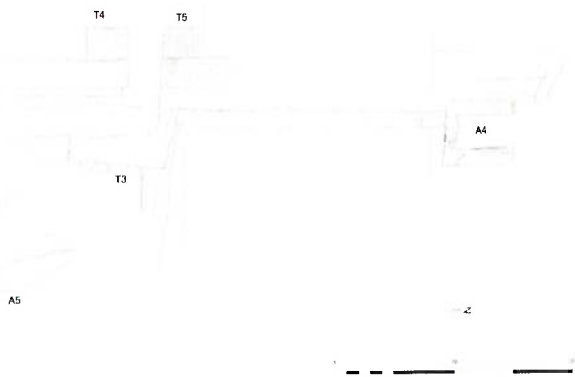
D1

D2

D3

Planta general de les ruïnes descobertes entre 1974 i 2015, amb la nomenclatura de sectors i elements utilitzada en el text d'aquesta publicació.

Aixecament: Centum, Arxiu SPAL.

Planta general de les ruïnes descobertes entre 1974 i 2015, amb indicació cromàtica de les etapes cronològiques a què pertanyen.

Groc: construcció de la primera muralla, c. 450 aC.

Verd clar: reforços de la primera muralla, segle IV aC.

Vermell: construcció de la segona muralla, c. 300 aC.

Taronja: primera ampliació de les defenses perifèriques de la segona muralla, c. 250 aC.

Gris: construccions del període 250-225 aC.

Verd fosc: última etapa constructiva, c. 225 aC.

Blau fosc: darreres modificacions de la fortificació ibèrica, 225-200 aC.

Morat: construcció de la masia seu del mas Montgròs i d'altres dependències agropecuàries, c. 1000.

Blau clar: reformes de l'edifici principal: c. 1100.

Interpretació: ALM.

Dibuix: Centum, Arxiu SPAL, 2015.

SECTOR D

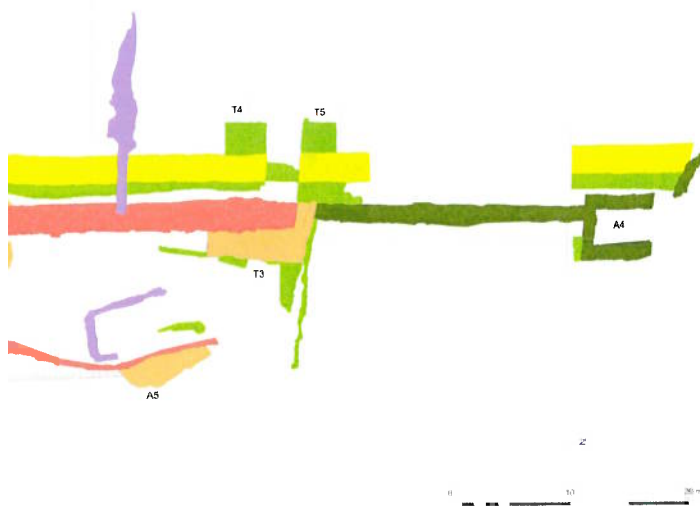
C5

C6

D1

D2

D3

2.400 anys d'història

L'ocupació prehistòrica

Els primers indicis de l'ocupació humana al Montgròs es remunten als voltants de l'any 1000 aC i daten del final de l'Edat del Bronze, tal com indica la ceràmica trobada i les anàlisis de termoluminescència i carboni 14 que s'han fet, respectivament, a partir de la ceràmica mateixa i d'elements orgànics. Llavors, la població s'organitzava en petites comunitats, possiblement amb un vincle superior de tipus tribal. Eren agricultors i ramaders, utilitzaven el coure i el bronze en quantitats discretes i feien a mà utensilis de ceràmica.

Els vestigis d'aquella època al nostre jaciment no inclouen, de moment, la presència d'estructures arquitectòniques, ja que, en pertànyer a la primera ocupació de l'indret, reposen sobre el terreny natural i han estat molt alterats

Fragments de ceràmica del final de l'edat del bronze apareguda a l'excavació del Montgròs. És feta a mà i decorada amb incisions. La feien servir les gents que vivien a l'indret en aquella època.

Foto: Arxiu SPAL, APP, 2012.

Forat de pal del final de l'edat del bronze aparegut a prop del pany extern de la segona muralla ibèrica, al sector C2. Segurament pertany a una de les cabanes del poblat que hi havia en aquella època a l'istme del Montgròs.

Foto: Arxiu SPAL, MRR, 2000.

per les construccions posteriors, tant ibèriques com medievals. En tot cas, les excavacions han palesat que, ben bé sobre l'esquena d'ase on més tard es bastirien les muralles ibèriques, hi va haver un poblat format per cabanes, en la construcció de les quals es van utilitzar elements vegetals per sostenir la coberta, com ara troncs barrejats amb l'argila que abunda a l'indret.

De tot plegat, ens han pervingut alguns forats de pal i una capa argilosa, estesa per una zona molt àmplia que, de moment, abraça tots els sectors on s'han fet excavacions. Aquesta argila procedeix de les parets i el sostre dels habitatges, i s'hi observen cendres dels troncs i de les branques, carbonitzades pel pas del temps, que es van utilitzar per construir-los. Tot això s'acompanya de nombroses restes de ceràmica feta a mà, força esmicolada, però que s'ha estudiat amb cura i ha proporcionat un repertori de diversos atuells que es feien servir a la vaixel·la de taula, com ara plats i olles i cassoles per a la cuina, i tenalles per guardar i transportar els aliments.

Els ibers a la comarca d'Osona. Els ausetans

Entre els segles vi i i aC va tenir lloc a Catalunya el desenvolupament de la cultura ibèrica. Es tracta d'una civilització creada per les influències dels colonitzadors grecs i fenicis sobre les poblacions locals. El seu radi d'acció s'inicia al sud del Roine i abraça tota la façana mediterrània de la península Ibèrica. Els historiadors grecs i romans defineixen el sistema polític dels ibers com grups de tribus assentades sobre un territori, de límits canviants, governats per una casta de guerrers, al capdamunt de la qual hi ha un règul o cabdill. Les notícies escrites sobre els ausetans es deuen especialment a Livi, Apià i Polibi. Comencen amb el relat de la Segona Guerra Púnica (218-201 aC), que va enfrontar els romans i els cartaginesos, i un dels principals escenaris de la qual va ser la franja costanera mediterrània de la península. Com veurem, els ausetans van ser uns dels protagonistes d'aquest enfrontament bèl·lic, del qual, finalment, no van sortir vencedors.

En tot cas, l'arqueologia, a través de les abundants excavacions dutes a terme en nuclis ibèrics de la comarca d'Osona, ha proporcionat una àmplia informació sobre els ausetans, que ha estat publicada en nombrosos treballs monogràfics i en algun llibre de síntesi que recollim a la bibliografia. Gràcies a això sabem que, després d'un moment inicial no gaire ben conegut, que se situa al segle vi aC, els ausetans, al segle v, ja estaven sòlidament establerts en

Detall de l'escultura del règul Amusic, obra de n'Emili Colom, situada dins el recinte del Montgròs.

Foto: Arxiu SPAL, APP, 2014.

La fortalesa del Montgròs depenia de la tribu dels ausetans. Aquest oppidum o lloc fortificat formava part d'una sèrie d'establiments que controlaven, d'una manera sistemàtica i perfectament organitzada, els diversos accessos al territori d'aquesta ètnia.

Així, al nord-est, el poblat emmurallat de l'Esquerda (les Masies de Roda de Ter) se situava sobre un promontori que dominava un meandre del Ter i el camí que, a través de la vall d'aquest riu, enllaçava Empúries amb els Pirineus. A l'est, el Casol de Puigcastellet (Folgueroles) controlava la ruta des d'Osona cap a la Selva, per la qual avui, si més no, passa la carretera anomenada Eix Transversal (C25). Al sud-est, hi havia el Montgròs mateix, des del qual es podia sortir, en cas de necessitat, cap al camí que travessa el Montseny pel

Torre i pany de la muralla de la fortificació del Casol de Puigcastellet, Folgueroles, s. III aC. Acomplia una funció militar i de refugi molt semblant a la del Montgròs. Com aquesta darrera, va restar fora d'ús cap al 200 aC.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2004.

Collformic, o bé cap a la ruta del Congost. Al començament i al final d'aquest darrer pas, hi havia sengles poblats, el Puig del Castell de Samalús i el del mateix nom a Tona. Tot seguit, des del Clascar (Malla) es tenia un ampli domini de la ruta entre la plana i el Moianès i, molt més cap al nord-oest, des del Puig Ciutat d'Oristà es guaitava el camí del Lluçanès. Com es pot veure, un magnífic dispositiu de defensa, del qual es van posar les bases al segle v aC i va anar creixent al llarg de les dues centúries posteriors. Aquest conjunt es va veure privat dels seus elements purament militars, el Montgròs i el Puigcastellet, al començament del segle II aC, mentre que altres s'anaven abandonant progressivament al llarg de la primera meitat del segle I aC, i algun una mica més tard, com ara el Puig Ciutat, el qual sembla que va ser expugnat i arrasat en el decurs de la guerra civil romana de Cèsar contra Pompeu (49-45 aC).

La península de l'Esquerda (les Masies de Roda de Ter), sobre un meandre del Ter. Hi va haver un important poblat ibèric ausetà, ben fortificat, durant els segles v-i aC. Es va tornar a fer servir des de l'època carolíngia fins a la baixa edat Mitjana.

Foto: Museu Arqueològic de l'Esquerda, 2003.

Elements del monument funerari ibèric de Malla, segles IV-III aC, procedents del poblat ibèric del Clascar, conservats en la rectoria de l'església parroquial de Sant Vicenç.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2004.

Detall de la decoració d'un dels blocs del monument ibèric de Malla. A dalt, motiu semblant al combat entre centaures i làpites recollit als frisos del Partenó, tot i que aquí degué tenir el sentit d'heroïtzar un personatge local. A baix, atlant trifront que exhibeix clarament un nus herculi, símbol de força i poder.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2004.

Ausetans del nord i ausetans del sud

Des de fa uns anys, alguns investigadors, com ara P. Jacob i F. Burillo, sostenen la teoria segons la qual algunes cites dels historiadors romans es refereixen als ositans i no pas als ausetans. Els primers serien una tribu situada al sud de la Catalunya actual, lluny de la comarca d'Osona. Per proposar aquesta interpretació, es basen en la localització que en fa Tit Livi (XXI, 61, 6-11), el qual diu que viuen *prope Hiberum*, és a dir, al costat del riu Ebre. S'ha de tenir en compte, però, que els tractadistes antics citen els ausetans, com a mínim, ocupant tres localitzacions: la primera, que ja hem vist, propera a l'Ebre; la segona, al peu dels Pirineus i al costat dels iacetans (Plini, Nat. Hist., III, 20-22); i la tercera, al costat dels ilergets, bargusis i lacetans (Livi XXI, 23, 2). Aquesta darrera delimita, amb no gaire marge d'error, la seva situació a Osona. D'altra banda, els ausetans, primer sotmesos per Anníbal i després administrats per Hannon (Livi XXI, 23, 2-4), van ser des de llavors aliats dels cartaginesos, i durant la seva pugna amb Escipió, els lacetans, els seus veïns, van intentar prestar-los ajut (Livi XXI, 61, 8). En tot cas, cal tenir present que, quan els romans assetgen la capital dels ausetans, que Livi situa al costat de l'Ebre, els sorprèn una forta nevada, durant la qual «rars vegades el gruix de la neu fou inferior a quatre peus». Aquestes circumstàncies climatològiques podrien haver-se donat, de manera excepcional, al costat de l'Ebre, però, en tot cas, semblen més pròpies de les terres osonenques.

Què es dedueix de tot això? En primer lloc, que a l'actual comarca d'Osona vivia amb tota probabilitat la tribu dels ausetans, que tenia com a veïns, al nord, els bargusis; a l'oest, els ilergets, i al sud o sud-oest, els lacetans. La seva situació als peus dels Pirineus resulta menys precisa, amb les dades que tenim. D'altra banda, la situació dels «altres» ausetans, els ositans, al costat de l'Ebre, s'especifica clarament, tot i que, com hem vist, la climatologia descrita no sembla la més escaient per a aquestes contrades. A més, el riu Hiberus, per als historiadors romans, podria haver estat un altre riu dins el territori dels ibers i no pas precisament el nostre Ebre. En qualsevol cas, el que palesa tot plegat és que els ilergets, en aquell moment, es trobaven en una època de plena hegemonia i ocupaven una gran part de les terres de ponent de l'actual Catalunya, i potser estenien la seva influència a les tribus veïnes. Per això els seus líders, Indíbil i Mandoni, van capitanejar les darreres hostilitats contra els romans, el 205 aC, i van comptar amb el suport d'altres pobles ibers, entre ells els ausetans –d'Osona, de l'Ebre?. En tot cas, sembla que els «nostres» ausetans, després d'un primer enfrontament amb les tropes d'Anníbal, el 218 aC, van abraçar la causa dels cartaginesos contra els romans, cosa que, al final, va comportar la seva derrota i l'abandó del Montgròs.

La fundació de l'oppidum ibèric del Montgròs. La primera muralla

L'element arquitectònic més antic que es conserva del conjunt arqueològic és una muralla de traçat força rectilini aixecada a sobre de l'esquena d'ase natural que coincideix amb l'istme del Montgròs. En aquest indret manquen els cingles que envolten la resta de la península i s'obre una comunicació a peu pla amb la carena que ve dels masos El Boix i La Sala, per on passa el camí tradicional que comunica aquest paratge amb la via que travessa el Montseny passant pel Collformic.

Aquesta muralla primitiva, del segle V aC, és paral·lela a la que es va bastir una mica més avançada per substituir-la, gairebé dos segles més tard. Fa una amplària mitjana de 2,5 metres, situada a poc més d'1 metre a ponent d'aquella i de llargària molt semblant. Anys abans del seu abandó i desmuntatge, la muralla es va veure reforçada tot al llarg de la seva cara externa per un pany d'1,5 metres de gruix, que tenia perfil atalussat. Tant aquesta fortificació com la segona, eren fetes de blocs de pedra calcària del país, extrets d'una sèrie de pedreres obertes al lloc del Montgròs mateix. Els blocs estaven col·locats en filades rudimentàries, falcats amb pedretes a manera de tascons i units amb argila. Aquesta tècnica es va utilitzar a les dues cares que limitaven el pany de muralla per l'exterior i l'interior, i la part central es va reblir amb terra i pedres petites. S'ha descobert que aquella fortificació tenia una porta flanquejada

interiorment per dues torres. A l'exterior hi devia haver una estructura defensiva perifèrica que, amb la construcció de la torre 3, corresponent a la segona muralla, va quedar gairebé arrasada. Per la cara interna, aquesta muralla cal relacionar-la amb un mur paral·lel, més estret, amb diverses discontinuïtats, que de moment s'ha trobat als sectors B1 a B4. Segurament tancava un cos adossat, dotat de diverses portes.

D'altra banda, a l'extrem septentrional de l'istme del Montgròs, han aparegut indicis segons els quals la torre 4 de la segona muralla va estar precedida d'una altra de semblant, potser una mica més gran, relacionada amb la primera. A l'altre extrem, el meridional, s'ha posat al descobert la torre número 7, situada al sud de la porta de la segona muralla, a través de la qual actualment entren els visitants dins el recinte fortificat. És possible que aquesta torre hagués protegit una altra entrada més antiga, relacionada amb la primera muralla. En tot cas, va ser reconstruïda cap al 300 aC, en bastir la segona.

L'ús d'aquesta fortificació primerenca es pot situar entre un moment anterior al 450 aC i el 300 aC. Aquestes dues dates les proporcionen, d'una banda, la ceràmica grega de figures roges associada al funcionament d'aquest dispositiu de defensa i, d'altra banda, la ceràmica també grega, en aquest cas només envernissada de negre, que va aparèixer entre la terra que es va posar per tapar les restes arrasades d'aquesta muralla, quan se'n va fer l'altra.

Vista zenital del conjunt del Montgròs. Les ruïnes de l'època de la primera muralla ibèrica (c. 450 -c. 300 aC) s'hi han destacat en color groc.

Foto: Arxiu SPAL, Aeroocat, 2015.

Vistes comparatives de l'estat actual del conjunt arqueològic del Montgròs, en què sobresurten les ruïnes de la segona muralla ibèrica (a dalt) i de la seva restitució ideal cap al 200 aC (avall).

Interpretació: ALM. Dibuix: Centum, 2015.

La segona muralla i les seves defenses perifèriques

Cap al final del segle IV o la primeria del III aC, es va començar a desmuntar la muralla ibèrica primitiva fins arran de terra, i es va substituir per una altra de més gran, emplaçada una mica més cap endavant. Aquesta segona era més potent que l'anterior. Als trams més amples, situats al nord de la porta, feia entre 5,60 i 6,60 metres, i s'anava afeblint cap a tramuntana, fins a arribar a 1,5 metres al punt més estret, on el pronunciat pendent que la precedia feia innecessari un mur més gros. Al davant de la part central, on el terreny feia menys desnivell, tenia un fossat, l'escarpa del qual estava fortificada. La porta principal, que es va anar estretint i fortificant a còpia de diferents reformes, es trobava al final del primer tram de la cortina emmurallada, cap a migdia, en un lloc d'accés difícil.

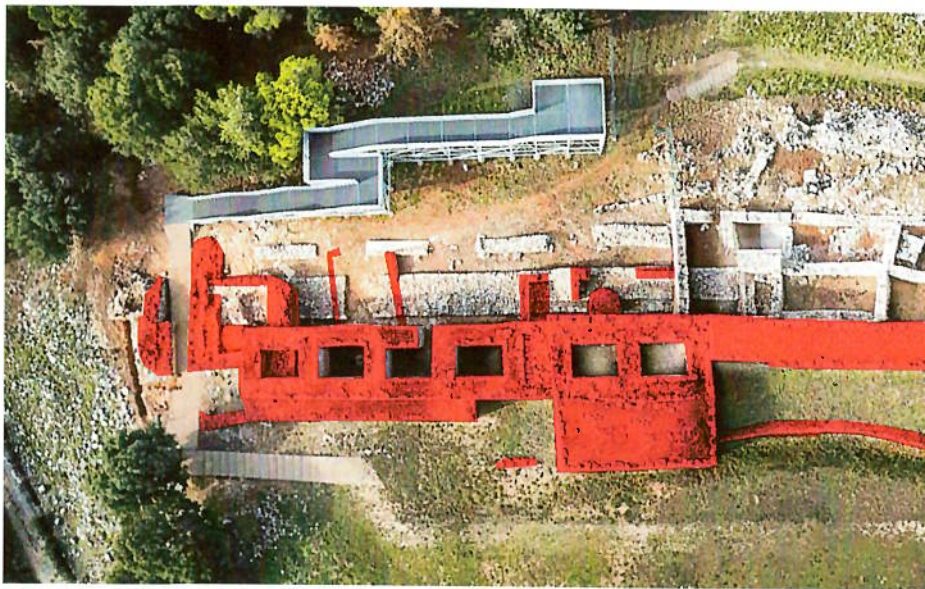
Detall de la porta de la primera muralla, al sector C6, al darrere de la torre 3 de la segona muralla, amb el marxapeu en primer terme, reforçada interiorment per dues torres de flanqueig.

Foto: Arxiu SPAL, ALM, 2009.

Recreació tridimensional de la porta de la primera muralla, amb les torres interiors i una barbacana que la precedeix, restituïda a partir de les ruïnes aparegudes a l'entorn de la torre 3.

Interpretació: ALM.
Dibuix: Centum, 2012.

Vista zenital del conjunt del Montgròs. Les ruïnes de l'època de la segona muralla (c. 300-c. 200 aC) s'hi han destacat en color vermell.

Foto: Arxiu SPAL, Aerocat, 2015.

Els atacants, condicionats pel pendent del terreny i l'estretor del camí, havien de passar forçosament molt a prop de la muralla, gairebé en fila índia i amb el cos descobert, perquè la fortalesa els quedava a la dreta, al costat oposat al qual portaven l'escut. Aquest accés es complementava amb una poterna una mica més al nord, degudament protegida i pensada per accedir a la plataforma entre els dos murs que formaven el tram central de la muralla. No va trigar, però, a ser reforçada amb la imponent torre 1.

El procés constructiu de la segona muralla es va desenvolupar de sud a nord, cosa que és ben visible a través de les diverses juntes que s'observen als seus paraments. Tot plegat, però, llevat de l'aixecament del darrer tram, el de més cap al nord, es va fer entre el darrer decenni del segle IV i el primer del segle III aC. Poc més tard, en el decurs del segle III mateix i al llarg de dues etapes, la fortificació va experimentar canvis molt importants, que en van arrodonir la configuració inicial amb l'afegit d'elements tan significatius com les torres 1 a 3. La primera etapa de reformes, quan la poterna encara no era tapiada, es pot datar a través de la ceràmica àtica i itàlica de vernís negre apareguda als fonaments dels edificis adossats a l'interior de la muralla, entre la porta i la torre 1. Aquest material arqueològic se situa a mitjan segle III aC.

En aquell moment es van aixecar les construccions a tocar del mur principal i es va començar el reforçament sistemàtic del dispositiu de defensa. Així, es van bastir les torres 1, 2 i 3. La primera i la tercera flanquejaven la part central de la muralla, que resultava la més accessible en trobar-se en terreny planer i que, per això mateix, ja constava d'un doble mur, a diferents alçades, i d'un fossat. La número 2 es va posar al bell mig d'aquest sector, fent de talaia, a una altura que calculem d'un mínim de 14 metres sobre el terra que trepitjaven els enemics, i amb una àmplia visibilitat sobre la contrada. No contents amb això, els ausetans del Montgròs també van reforçar la porta d'entrada al recinte amb dues torres internes, una d'arrodonida (número 6) i l'altra de carrada (número 7), i van regruixar amb una paret massissa adossada el tram de muralla entre la porta principal i la poterna.

La segona i última etapa de reformes de la fortalesa, cal datar-la uns vint o vint-i-cinc anys més tard que l'anterior. Llavors se'n va bastir l'extrem de tramuntana, que ara designem convencionalment com a sector D. Fins aleshores, en tot aquest tram s'havia continuat utilitzant el tram corresponent de la primera muralla. Cap a la part central, es van fer tots els possibles perquè la fortificació fos encara més compacta. Així, es va tapiar la poterna del

costat de la torre 1 i es van reblir els sis compartiments interns que hi havia des del darrere d'aquest element fins a la porta principal, de manera que tot aquest tram va esdevenir massís. Amb tot, ja hem vist que a l'extrem meridional va continuar en ús la primera muralla.

Recreació tridimensional de la fortificació del Montgròs vista des del sud-est, cap a l'any 300 aC, moment en què s'hi basteix la segona muralla.

Interpretació: ALM. Dibuix: Centum, 2015.

Recreació tridimensional de la fortificació del Montgròs vista des del sud-est, cap a l'any 250 aC, coincidint amb l'afegit de les torres 1, 2, 3 i 5 a la segona muralla.

Interpretació: ALM. Dibuix: Centum, 2015.

Els defensors del Montgròs van considerar que, a banda de reconstruir la torre 7, que havia estat construïda a l'època de la primera muralla, no pagava la pena ni reforçar-la ni substituir-la, atès el sobtat i abrupte desnivell que feia el terreny natural en aquest sector.

Recreació tridimensional de la fortificació del Montgròs vista des del sud-est, cap a l'any 225 aC, amb l'afegit de la torre 6 a la segona muralla.

Interpretació: ALM. Dibuix: Centum, 2015.

Recreació tridimensional de la fortificació del Montgròs vista des del sud-est, cap a l'any 200 aC, amb el tapiat de la poterna de B3 i el reblliment dels *phulacteria* 1 a 4, cosa que fa el tram central de la segona muralla completament massís.

Interpretació: ALM. Dibuix: Centum, 2015.

La destrucció i l'abandó de la fortalesa

La segona muralla va ser malmesa parcialment a causa d'un incendi, tal com s'ha comprovat a la zona de la porta i a les ruïnes de l'edifici situat al darrere de la torre 1. Els estrats de destrucció trobats a la resta del conjunt tenien una gruixària considerable perquè estaven formats per una gran quantitat de pedres de totes mides i terra. Un cop retirats, però, es va fer evident que la muralla no havia estat arrasada ni molt menys, sinó més aviat privada de les parts més altes. El material arqueològic que van proporcionar aquests estrats, tant la ceràmica itàlica com les monedes gregues d'Empúries, situen l'abandó de la fortalesa cap al 200 aC. Aquesta data, que pot oscil·lar uns decennis amunt i avall, a causa de l'exactitud una mica relativa de la informació que proporcionen les peces arqueològiques, fa que el cessament de l'ús de la fortalesa es pugui relacionar amb dos esdeveniments bèl·lics ben coneguts: la Segona Guerra Púnica (218-201 aC), en la qual van participar activament els ausetans i el seu

Estàtua d'Amúsic, príncep dels ausetans, feta per l'escultor Emili Colom, situada dins el conjunt arqueològic del Montgròs.
Foto: Arxiu SPAL, APP, 2012.

règul Amusic, i la campanya del cònsol romà Marc Porci Cató, duta a terme el 195 aC contra els ibers revoltats arreu d'Hispania un parell d'anys abans, dels quals tractarem en els capítols següents.

Ja sigui a causa d'un conflicte o de l'altre, sembla que la fortificació del Montgròs mai no va ser expugnada per l'enemic després d'un enfrontament violent, ja que no s'hi han trobat restes d'armes a les capes d'enderroc esmentades més amunt –només dues puntes de fletxa, per ser exactes–, i l'estructura general del recinte va romandre prou sencera, com palesa la configuració de la masia que, després dels segles, el va aprofitar. Per tant, sembla assenyat pensar que la seva neutralització va ser un acte de represàlia, conseqüència de la desfeta dels ausetans en el decurs de la guerra annibàlica, o bé emmarcat en la proverbial ordre donada pel cònsol Cató de destruir les muralles d'un nombre indeterminat de nuclis ibèrics situats al nord de l'Ebre. El cas és que, un cop consumada la destrucció parcial i l'incendi d'algun lloc puntual, el recinte va ser abandonat.

Els ausetans i la Segona Guerra Púnica (218-201 aC)

Acabem de repassar les evidències arqueològiques del cessament de l'activitat al Montgròs, cap a l'any 200 abans de la nostra era i hem fet esment dels dos conflictes a què podria haver estat degut aquest fet. En primer lloc, cal recordar que, al llarg de la Guerra Annibàlica o Segona Guerra Púnica, les peripècies

Legionari romà
abillat i armat a la
manera de l'època
de la República.
Dibuix: Centum, 2015.

dels ausetans van ser constants. El 218 aC, quan els exèrcits cartaginesos marxaven cap a Itàlia a combatre els romans, segons l'historiador romà Tit Livi (23, 2), Anníbal va sotmetre «els ilergets, bargusis, ausetans i la Lacetània, que és als peus dels Pirineus». L'hivern del 218 al 217 aC, les tropes del cònsol romà Gneu Escipió van assetjar durant un mes la ciutat d'Ausa, que llavors militava en el camp cartaginès. El règul ausetà Amusic, abans que la ciutat caigués, va fugir i es va refugiar al camp del general Àsdrubal. Livi XXI, 61, 6-11:

Legionaris romans republicans que fan servir una ballista, element artiller utilitzat en els atacs i setges de forteses.

Dibuix: Centum, 2015.

Guerriers ibèrics de cavalleria i infanteria, abillats i armats com ho podien haver estat els qui formaven part de la guarnició del Montgròs.

Dibuix: Centum, 2015.

6-7: «Poc després d'anar-se'n Gneu, Àsdrubal es presentà, i, tot revoltant els estats ilergets, els quals havien lliurat ostatges a Escipió, amb el jovent es dedicà a devastar els camps dels aliats fidels als romans. Surt Escipió del seu campament d'hivern i foragita novament Àsdrubal, el qual abandona tot el país d'aquest costat de l'Ebre. Escipió es llança amb tot el seu exèrcit sobre els ilergets, abandonats per l'autor de la seva rebel·lió, els rebutja tots i assetja la ciutat d'Atanagrum, capital d'aquells estats. Pocs dies després, rep la seva rendició i els exigeix més ostatges que abans i una contribució en diner».

8-11: «Des d'aquí marxa contra els ausetans, propers a l'Ebre, aliats aquests també dels cartaginesos, i assetja la seva ciutat. Els lacetans intentaren de portar auxili, de nit, als seus veïns, i quan ja eren a prop i es preparaven per entrar, caigueren en una emboscada preparada pels romans, i hi moriren uns 12.000 homes; la resta, gairebé tots desarmats, arribaren a llurs cases a través dels camps. Als assetjats, no els restava cap altre auxili que la cruesa de l'hivern, contrària als assetjadors. Trenta dies durà el setge, durant el qual rares vegades el gruix de la neu fou inferior a quatre peus, i, de tal manera la neu havia cobert les màquines i els mantellets dels romans, que ella sola bastà, algunes vegades, per protegir-los del foc que l'enemic els llançava. Finalment, després que Amusic, llur príncep, hagué fugit al costat d'Àsdrubal, es lliuraren per mitjà del pagament de 20 talents de plata. Els romans tornaren a Tarragona».¹

Avançat el conflicte, a l'estiu del 205, els ilergets van reunir per segon cop –ja ho havien fet el 206– una confederació de tribus ibèriques que s'enfrontaren als romans. Aquesta vegada, al costat dels cabdills Indíbil i Mandoni, hi havia els ausetans encapçalats per Amusic, així com els lacetans amb el seu príncep. La confrontació amb els romans, que va tenir lloc al territori dels sedetans, a l'actual Aragó, va resultar una terrible desfeta per als ibers, que van veure els seus líders empresonats i morts; Indíbil ja havia caigut al combat. També van ser ocupats els principals nuclis de població ibèrics (Livi XXIX, 1-3; Apíà, *Iberica*, 38).

Livi XXIX, 1-3:

«30.000 soldats d'infanteria i gairebé 4.000 de cavalleria es van reunir al territori dels sedetans, al lloc assenyalat. També els generals romans Léntul i Manli [...] reuniren els seus exèrcits, travessaren el país dels ausetans [...] i arribaren prop del lloc de reunió dels enemics [...] Al centre hi havia els ausetans; els ilergets, a l'ala dreta; a l'esquerra, els altres pobles hispans desconeguts [...] i així, renunciant a combatre a cavall, els hispans baixaren a terra [...] Els bàrbars no haurien resistit un assalt tan vigorós si el mateix règul Indíbil, amb la cavalleria descavalcada, no s'hagués llançat al davant de les primeres tropes d'infanteria. Es mantingué, durant un temps,

¹ Les traduccions al català dels textos clàssics s'han extret de Villalba, 1980.

una lluita ferotge. Ferit i mig mort, el rei va continuar resistint; però al final, clavat a terra per una llança, els del seu voltant foren abatuts pels dards, i començà la fuga per tots els costats [...].»

«Aleshores, convocats a consell per Mandoni, es lamentaren de les seves desgràcies, i acusant els inductors de la revolta, decidiren enviar legats per lliurar les armes i oferir la seva submissió [...] Se'ls va contestar que s'acceptaria la seva submissió si lliuraven vius Mandoni i els altres instigadors de la guerra; si no, l'exèrcit seria dirigit contra els ilergets, els ausetans i sobre els altres pobles. Això fou dit als legats i fou repetit davant del Consell. Mandoni i els altres prínceps foren agafats i foren lliurats al suplici. La pau quedà restablerta als pobles d'Hispania.»

Potser en aquest marc es podria haver produït l'ocupació i destrucció parcial de l'oppidum del Montgròs, que coincidiria amb la del Casol de Puigcastellet (Folgueroles) i del poblat de l'Esquerda (les Masies de Roda de Ter). D'aquesta manera, s'haurien inutilitzat tres nuclis militars que eren la clau per accedir, des del nord-est, a la plana de Vic o als turons que la limiten, on de ben segur era la capital ausetana.

La destrucció de les muralles dels ibers (195 aC)

Quan feia alguns anys que la Segona Guerra Púnica s'havia acabat, el 197 aC, coincidint amb la presa de control, d'una manera formal, per part dels romans

Artesans ibèrics ocupats en l'elaboració del ferro i la seva conversió en armes, en aquest cas, espases.

Dibuix: Centum, 2015.

de tota la franja costanera mediterrània de la península Ibèrica, amb l'establiment de les províncies Hispània Citerior, al nord, i Hispània Ulterior, al sud (Livi XXXII, 28-2), té lloc una revolta dels ibers. De mica en mica i al llarg dels mesos, es va expandint a tot el territori administrat pels conqueridors, de manera que, el 196 aC, el procònsol de la Citerior, Gai Semproni Tudità, és derrotat i mort. Com a resposta a aquest desgavell, els romans envien a Hispània un fort exèrcit comandat per un dels dos cònsols de l'any 195: Marc Porci Cató. Aquest actua amb rapidesa i, després d'una gran batalla, sotmet els ibers del nord, alguns dels quals, però, com els bergistans, continuen revoltant-se cada cop que l'exèrcit romà s'allunya del seu territori.

Aquest estat de coses, juntament amb l'objectiu de pacificar definitivament totes les tribus situades al nord de l'Ebre, fa que Cató doni l'ordre de destruir les muralles de tots els nuclis ibèrics d'aquest territori (Livi XXXIV, 17-11; Apià, Iberica, 41). L'Arqueologia demostra que aquesta ordre no es va complir a tot arreu, però potser l'enderrocament sistemàtic de les defenses als oppidums ausetans podria tenir aquesta causa. En tot cas, Cató mateix, aquell any, va sotmetre diverses tribus de la Citerior, entre les quals s'esmenten els sedetans, els suessetans i els ausetans (Livi XXXIV, 20). Heus aquí, doncs, una altra possible causa de l'abandó del Montgròs, no directament per l'ordre de la destrucció de les muralles, que alguns autors, darrerament, consideren limitada als territoris propers a l'Ebre, sinó per la definitiva desfeta ausetana.

Restitució ideal de la inutilització de la fortalesa del Montgròs, al final de la Segona Guerra Púnica (218-202 aC) o de la campanya del cònsol romà Marc Porci Cató contra els ibers revoltats (195 aC).

Interpretació: ALM. Dibuix: Centum, 2015.

El material arqueològic de l'època ibèrica

Un dels trets distintius de la cultura ibèrica és la producció de ceràmica al torn, evolució tecnològica introduïda a casa nostra al segle VI aC, que ja havia estat incorporada anys abans al sud de la Península, per influència dels colonitzadors, especialment dels fenicis. El pas d'una manera de fer terrissa a l'altra al Montgròs és especialment visible, ja que dins les capes més antigues trobades, del final de l'edat del bronze, tots els atuells són encara modelats manualment. En canvi, la ceràmica coetània de la primera muralla, del segle V aC, és tota tornejada.

Dins aquest material, s'han d'esmentar, d'una banda, els productes d'importació que s'utilitzaven com a vaixel·la de taula, relativament poc abundants i per això d'un cert luxe, que procedeixen de Grècia i ens arriben a través del comerç marítim, canalitzat pels poblats de la costa o de les ciutats gregues de l'Empordà: *Emporion* (Empúries, l'Escala) i *Rhode* (Roses). Entre els més antics, cal citar un cànтар *sessile* (κάνθαρος) de ceràmica àtica de figures roges del grup de Saint-Valentin, de la segona meitat del segle V aC; una gerra segurament per servir el vi, el qual s'acostumava a barrejar amb aigua i altres productes, com ara mel i espècies. Això es feia en uns altres recipients, anomenats cràters, els quals també han aparegut al Montgròs. Hi tenim, a més, diverses lècanes (λεκάνη), una mena de bols de grans proporcions, sempre de ceràmica àtica de figures roges, dotats de la seva tapadora, amb decoració

Ceràmica àtica de figures roges, 430-400 aC.

A dalt, fragment de la tapadora d'una lècana (lekanis, λεκάνη).

A baix, vora d'una peça d'aquest tipus.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2009.

Ceràmica àtica de figures roges, 430-400 aC. Tapadora de làcana restaurada.

Foto: OCA, Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC), 2007.

Ceràmica àtica de figures roges, 450-400 aC. Cràter (κράτηρ).

Foto: OCA, MAC, 2007.

Ceràmica àtica de figures roges, 450-400 aC. Fragment de la vora i una nansa d'un cànter sessile (kantharos, *κάνθαρος*).

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2009.

Ceràmica àtica de figures roges, 450-400 aC. Diversos fragments de la mateixa peça que apareix a la figura anterior: cànter sessile (kantharos, *κάνθαρος*).

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2009.

Ceràmica àtica de vernís negre, forma Lamb. 22/Morel 2681, 310 a 290-275 aC. Fragment de la vora i la paret externa.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2009.

d'una escena de gineceu, datables entre el 430 i el 400 aC, que segurament servien per portar els aliments a la taula i presentar-los. El que més abunda, però, són els bols per beure, envernissats de negre i amb decoració impresa interior, habitualment de palmetes, datats entre el 310 i el 290-275 aC.

En els darrers temps d'ús de la fortificació, cap a mitjan segle III aC, quan ja no es produeix la ceràmica grega pintada amb figures roges, però es continuen utilitzant els bols envernissats de negre de la mateixa procedència, fan la seva aparició els vasos d'aquesta mena produïts al centre d'Itàlia, anomenats *de petites estampilles*, i els que es fan molt més a prop, a la ciutat de *Rhode*. Durant els últims temps del funcionament de l'oppidum, juntament amb aquestes altres peces itàliques o d'aquí, comença a arribar la ceràmica de vernís negre de la Campània.

Aquesta vaixel·la, certament escassa, s'acompanya d'un extens aixovar de peces de factura ibèrica, les quals s'utilitzaven per a totes les necessitats domèstiques, des de la taula, on s'emprava un ampli repertori de plats, bols, vasos, gerres i gerretes, fins a la cuina, on, per la funció mateixa de les peces, es continuava fent servir la ceràmica a mà, o l'emmagatzematge i el transport. En general, aquesta ceràmica era llisa, només decorada amb algunes motlures, i de diversos colors, d'una banda de la gamma dels grisos, i de l'altra dels

Ceràmica de vernís negre del taller de *Rhode* (Roses), 300-195 aC. Fragment de la base d'un bol de la forma Puig 11, amb decoració de tres rosetes en el fons intern.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2002.

Ceràmica ibèrica
comuna de pasta
oxidada.
Gerreta bicònica,
segles IV-III aC.
Foto: OCA, MAC, 2007.

Ceràmica ibèrica
comuna de pasta
oxidada.
Bol imitació de la
ceràmica importada
de vernís negre,
segles IV-III aC.
Foto: OCA, MAC, 2007.

Ceràmica ibèrica
comuna de pasta
oxidada.
Olla, segles IV-III aC.
Foto: OCA, MAC, 2007.

Ceràmica ibèrica
feta a mà. Olla amb
decoració de
cordons aplicats,
segles V-III aC.

Foto: OCA, MAC, 2007.

Punta de fletxa de
bronze ibèrica de
tipus púnic,
segles V-IV aC.

Foto: Arxiu SPAL, MBS,
2006.

Punta de fletxa de
bronze ibèrica
d'aletes i peduncle,
segles IV-II aC.

Foto: Arxiu SPAL, 2015.

vermells o taronges, d'acord amb els diferents processos de cocció a què havia estat sotmesa. En general, els productes ibèrics, malgrat la seva senzillesa i no posseir vernís o pintura –que es generalitza en un moment posterior a l'abandó del Montgròs–, eren d'una alta qualitat, i duraven molt. L'únic inconvenient que tenen, als ulls dels arqueòlegs, és la poca variabilitat de les formes, que podien perdurar fins a dos o tres segles, cosa que no els fa gaire útils a l'hora de fixar la data de les capes on es troben.

La moneda ibèrica és un producte de l'ocupació romana de la península Ibèrica. Per tant, al Montgròs mai no va circular, ja que les primeres encunyacions cal situar-les en un moment relativament avançat del segle II aC. Després, es va fer molt comuna i, en alguns casos, la llegenda inicial escrita en alfabet ibèric es va traduir al llatí. D'aquesta manera, les tropes romanes que van participar en la Segona Guerra Púnica cobraven el seu salari en moneda del seu país o grega, de *Massalia* i *Emporion*, aliades de Roma. També es dona el cas de troballes de monedes cartagineses en campaments romans, de la qual cosa es dedueix que els conqueridors van pagar ocasionalment els seus soldats amb numerari manllevat a l'enemic.

Al Montgròs, dins l'escassetat dominant en les troballes de tota classe de material arqueològic, fruit segurament de la seva condició de caserna d'una guarnició militar i no pas de recinte urbà, les monedes antigues també s'hi han localitzat de forma molt esporàdica. Només se'n coneixen algunes peces emporitanes, un grup de tres dracmes i quatre divisors, trobades amb motiu de l'excavació de la porta, i una altra dracma aïllada, dins una capa d'enderroc, sobre la plataforma que hi ha entre la muralla principal i la paret del fossat.

Les primeres monedes corresponen a les emissions més recents d'aquesta classe. A l'anvers, hi ha la representació d'un cap femení, que pot correspondre a la nimfa Aretusa o a Persèfone, filla de Zeus, acompanyada de dos dofins, i al revers, un pegàs corrent amb el cap en forma de nen assegut i amb els braços estirats cap endavant, a més de la llegenda ΕΜΠΟΡΙΤΩΝ. Sembla que aquestes monedes es van encunyar en el moment mateix de la Segona Guerra Púnica. La dracma que va aparèixer sola és una mica més antiga, ja que se'n van començar a batre cap al 250 aC, però només va estar en circulació fins al final de la guerra. Porta, igualment, el cap femení a l'anvers, en aquest cas amb tres dofins, i al revers el pegàs, amb el cap representat normalment, i la mateixa llegenda. Tots dos tipus s'assemblen molt a les monedes de Siracusa, a Sicília, que altres ciutats gregues, com ara Empúries, van imitar.

Moneda grega de plata. Dracma encunyada a Emporion. Anvers: cap girat cap a la dreta de la nimfa Aretusa i dos dofins, c. 200 aC.

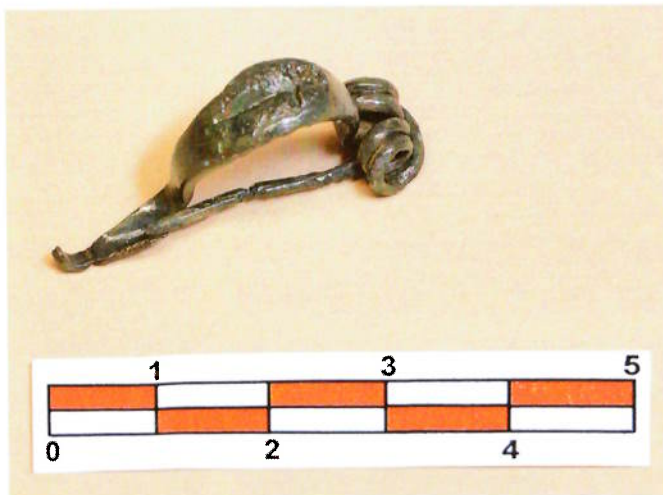
Foto: Arxiu SPAL, MCM, 1998.

Moneda grega de plata. Dracma encunyada a Emporion. Revers: Pegàs a la dreta amb la llegenda EMPORITON (ΕΜΠΟΡΙΤΩΝ), c. 200 aC.

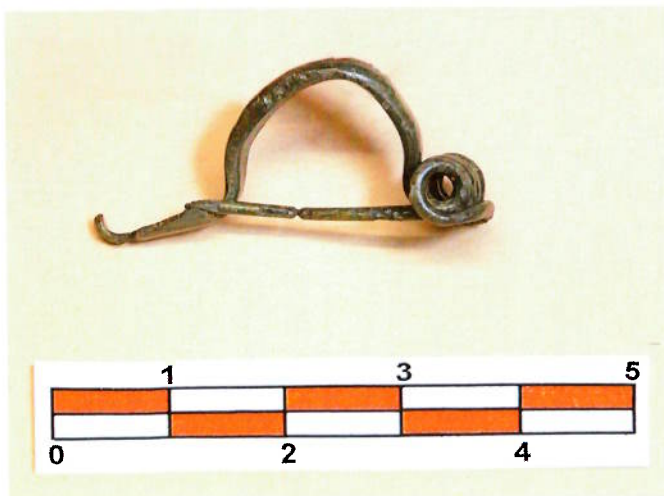
Foto: Arxiu SPAL, MCM, 1998.

Ja hem vist que a la fortalesa del Montgròs les troballes d'armes no sovintegen. Tot i això, coneixem una punta de fletxa de bronze, de cap al segle IV avançat, i dues més, en restauració quan es redacten aquestes línies, de bronze i ferro, respectivament, aparegudes a l'estrat superficial, les quals poden assolir l'època de la Segona Guerra Púnica. També cal remarcar la troballa de quatre fíbules o agulles per subjectar els vestits, totes de bronze. Una té el pont decorat en relleu i l'altra porta un detall de corall. Totes es daten entre els segle IV i el III aC.

Agulla tancadora o fíbula ibèrica de bronze, tipus La Tène I, segles IV-III aC, vista zenital.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2015.

Mateixa agulla tancadora o fíbula ibèrica de la figura anterior, vista lateral.

Foto: Arxiu SPAL, MBS, 2015.

El mas medieval del Montgròs

L'enrunada fortificació ibèrica va ser reutilitzada a l'Edat Mitjana. Durant aquell període, s'hi van adossar diverses edificacions, tant habitatges com estables o corts, que devien formar part del mas Montgròs, conegut documentalment des del 1288. Les excavacions, però, han palesat que, a ponent del pany del sector central de la segona muralla, s'hi va bastir de bell nou una masia d'uns 180 metres quadrats adossada a la cara interna de l'antiga muralla ibèrica. La façana d'aquest edifici donava a un lloc de pas, limitat, en direcció a migdia, per una paret que configurava una terrassa, i a ponent, per una altra que, de moment, es coneix molt poc, tot i que podria haver format part del perímetre d'una era.

Aquesta construcció estava composta per tres cossos, un de central, més gran, i dos de més petits, als costats. Tenia planta baixa i pis, el qual, a la banda meridional, era sostingut per una columna de pedra situada en posició central i, als cossos de més cap al nord, recolzava en bigues encastades a les parets, tot i que en una estança hi havia un arc diafragmàtic que, més tard, va ser tapiat. La part baixa de la major part d'aquests espais es va fer servir com a quadres o estables, segons que indica la presència d'una menjadora, al fons d'un ampli espai

Mapa dels comtats catalans a l'època en què es va fundar el mas Montgròs.

Dibuix: Centum, 2012, Arxiu SPAL.

del cos central, o d'un paviment de pedra en una estança amb porta d'entrada. A tramuntana, per la seva banda, hi ha la base d'un forn domèstic. Com és normal en aquesta classe de construccions, les habitacions es trobarien a la planta pis. Cal destacar que la segona muralla ibèrica, tot i estar malmesa, es feia servir com a tancament oriental de la casa, la qual cosa fa suposar que encara assolia una alçària d'entre 7 o 8 metres.

És interessant d'afegir que la casa va ser bastida amb pedra procedent de les ruïnes de la muralla ibèrica, però col·locada en filades d'elements relativament petits i ben arreglats, a la manera medieval que, com en els temps antics, estaven units amb fang. La coberta i els forjats sabem que eren de bigues de fusta, atesa la gran quantitat de claus utilitzats per unir-les que s'ha recuperat. D'altra banda, sabem que posseïa una bona teulada, potser col·locada a partir del segle XIII, de la qual s'ha descobert un important nombre de teules.

La fundació d'aquest edifici l'hem d'establir a partir de les anàlisis de termoluminescència fetes a les ceràmiques que es van aplegar a les capes més anti-

Restitució ideal de la façana principal del mas Montgròs vista des del sud-oest.
Interpretació: ALM. Dibuix: Centum, Arxiu SPAL, 2012.

gues que s'hi relacionaven. Es pot situar entre l'últim o el penúltim decenni del segle x i, a tot estirar, el tercer quart del segle xi. Els cossos laterals, una mica posteriors, es van fer ja dins el segle xii. El moment de l'abandó el coneixem amb més precisió perquè la ceràmica d'aleshores està més ben estudiada i no cal sotmetre-la a anàlisis. Pertany, en línies generals, a les acaballes del segle xiv o, més aviat, als primers decennis del xv, data que coincideix amb la de les monedes trobades. Per la documentació escrita, se sap que, poc més tard, el 1443, el territori del mas Montgròs va ser absorbit per un altre mas veí, La Sala, que encara existeix.

En tot cas, les ruïnes de l'edifici principal del mas no són les úniques de l'època medieval que hi ha al Montgròs. A llevant de l'antic recinte emmurallat, van aparèixer una sèrie de parets molt arrasades, que configuraven recintes d'interpretació difícil. També hi ha restes de feixes que apareixen a la banda de ponent del recinte, les quals van fer possible l'ordenació en diferents terrasses de tota aquesta superfície. No s'hi ha documentat cap construcció de l'època moderna ni contemporània, però el descobriment de ceràmica dels segles xvii al xix, sempre a llevant de la muralla i en poca quantitat, demostra que el lloc va ser freqüentat durant aquest període.

L'aixovar dels pagesos

Ja hem fet al·lusió a la ceràmica domèstica, la més abundant apareguda al mas. Abraça tot el seu període d'ús, des del segle xi fins al xv. N'hi ha de pasta grisa i també de vermellosa, és feta al torn i acabada a mà, sobretot per les superfícies interiors, i el seu repertori no és gaire ampli: olles, cassoles, tapadores, gibrells, algun poal i tenalles per a l'emmagatzematge o el transport d'aliments. Els estrats de les èpoques més recents mostren l'aparició de la vaixel·la de taula, especialment la pisa catalana decorada en verd i manganès, els bols valencians decorats en blau i alguna imitació barcelonina d'aquests darrers. Llavors també apareixen les peces de cuina amb vidriat de color verd i melat.

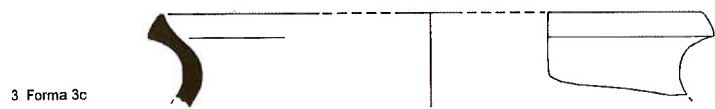
Les monedes estan representades per dues peces del regnat de Jaume I, encunyades a València a partir de 1272, les quals van romandre en circulació fins al segle xiv avançat. Més precisions aporta un plat de balança per comprovar el pes dels florins, fabricat, com a molt tard, el 1365. Cal no oblidar la troballa de diversos elements metàl·lics, com ara una magnífica punta de llança de ferro del segle xiii o xiv, ganivets, ferradures per a cavalls i muls, estris agrícoles i objectes d'adorn personal, com ara anells o sivelles.

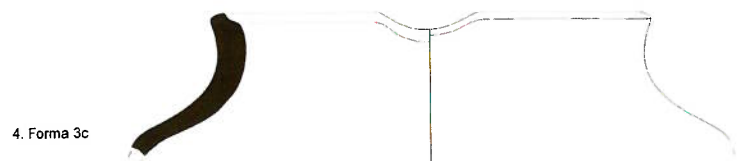
1. Forma 2

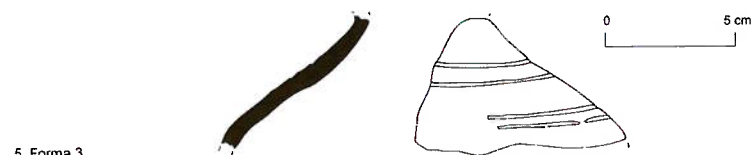
2. Forma 2

3. Forma 3c

4. Forma 3c

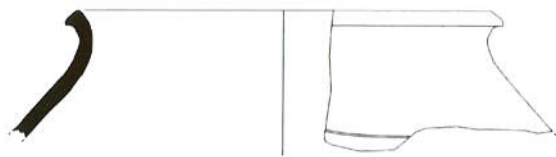

5. Forma 3

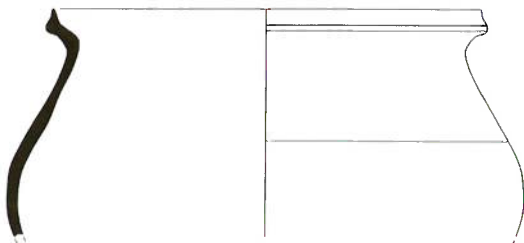
Olles de ceràmica grisa i oxidada medieval utilitzades al mas Montgròs. A dalt, peça de comparació procedent del Camp de les Lloses, Tona.

Dibuixos: APP, Arxiu SPAL, 2010. Foto: MDC, Museu del Camp de les Lloses.

1. Forma 3d

2. Forma 3d

3. Forma 10ba

4. Forma 12

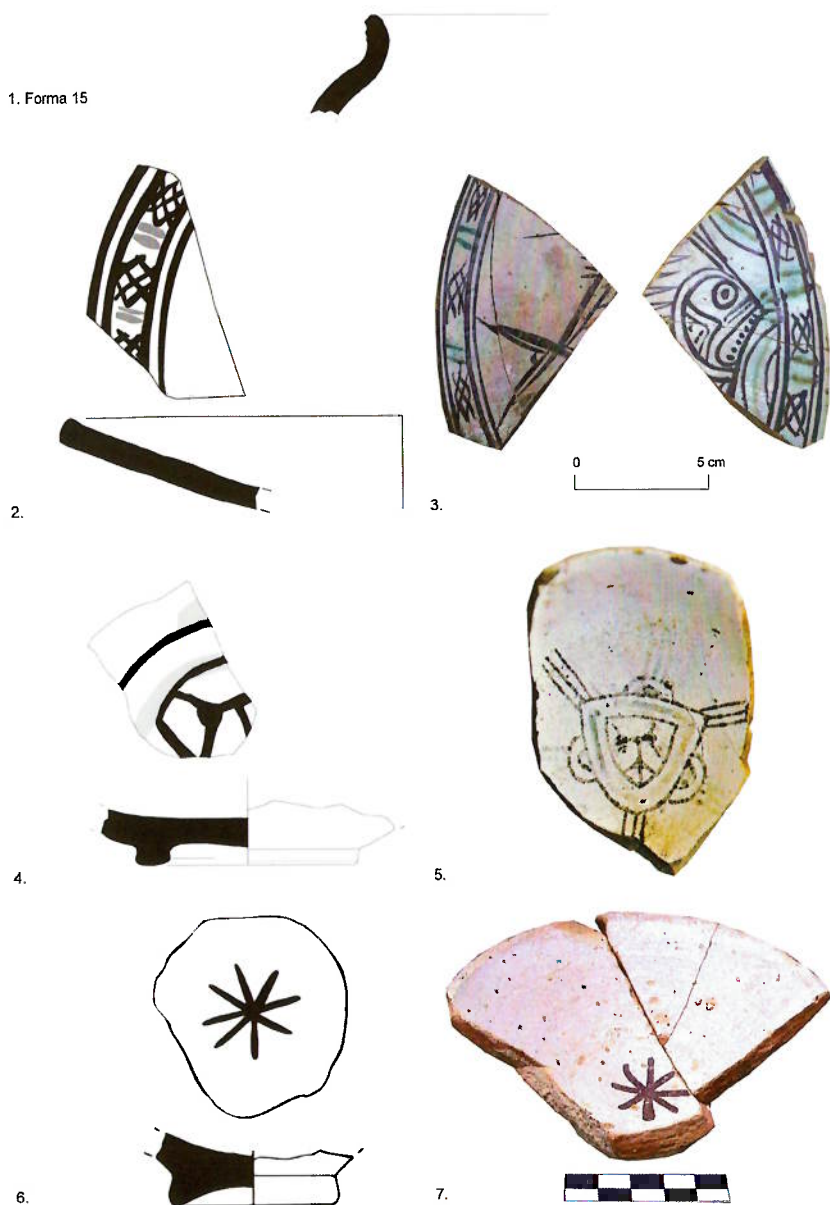
5. Forma 12

Olles, cassola i tapadora de ceràmica grisa i oxidada medieval trobades al mas Montgròs.
4: peça de comparació procedent de l'església de Santa Maria de Rubió (Anoia).

Dibuixos: APP, 2010. Foto: MBS, 2007, Arxiu SPAL.

1. Forma 15

Ceràmica baixmedieval trobada al mas Montgròs. 1: utilitària, poal. 2-7: catalana decorada de verd i manganès. Peces de comparació: 3 i 7, monestir de Sant Cugat del Vallès, 5: el Bullidor, Sant Just Desvern.

Dibuixos: APP, 2010. Fotos: ALM, 2011. Arxiu SPAL.

Punta de llança de ferro, mas Montgròs, segles XIII-XIV.

Foto: MBS, arxiu SPAL, 2011.

Platet de balança per comprovar el pes dels florins trobat a l'excavació del mas Montgròs. Es data a partir de 1365.

Foto: MCM, MNAC, Gabinet Numismàtic, 2008.

Diner o òbol de Jaume I
encunyat a València, a
partir de 1271. Es va
mantenir al circuit fins
el segle xv,
a: anvers, b: revers.

Foto: MCM, MNAC,
Gabinet Numismàtic,
2008.

Bibliografia essencial

Fonts clàssiques

- APIÀ: Appianus, *Historia Romana*, VI, *De rebus Hispaniensibus*. VII, *De bello Annibalico*. Apiano, *Sobre Iberia. Sobre Àfrica*. Barcelona: Planeta De Agostini, 1996. (Los Clásicos de Grecia y Roma; 66)
- LIVI: Titus Livius: *Ab urbe condita*, trad. J. A. Villar. Madrid: Gredos, 1993. (Biblioteca Clásica)
- POLIBI: Polybios, *Historiae*, trad. M. Balasch Recort. Madrid: Gredos, 2000. (Biblioteca Clásica)

Llibres i articles

- BRÚ, R.; LÓPEZ MULLOR, A. «Fortificació ibèrica del Montgròs. El Brull», *Restaurar o reconstruir. Actuacions del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local en els monuments. Memòria SPAL 2002-2012*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Àrea de Territori i Sostenibilitat, Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, 2014, p. 395-412.
- BURILLO, F. «Propuesta de una territorialidad étnica para el Bajo Aragón: Los Ausetanos del Ebro u Ositanos», *Kalathos*, núm. 20-21 (2001-2002), p. 159-187.
- CAMPO, M. «Nota sobre la dracma trobada el 1998 al Turó del Montgròs», *Tribuna d'Arqueologia 2000-2001*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Servei d'Arqueologia, 2004, p. 182.
- CLUA, M. «Un plat de balança trobat al Turó del Montgròs (El Brull)», *Seminari Eines i instrumental metàl·lic (segles v-xv dC)*, Museu de l'Esquerda. Roda de Ter, 13 i 14 de juny de 2002, Roda de Ter, 2002, p. 76-81.
- JACOB, P. «Un doublet dans la géographie livienne de l'Espagne antique : Les Ausetans de l'Ebre», *Kalathos*, 1987-1988. p. 7-8, 135-148.
- LÓPEZ MULLOR, A. «Arqueologia y restauración. El oppidum del Turó del Montgròs (El Brull, Barcelona)», *Actas de la I Bienal de la restauración Monumental Academia del Patal. L'Hospitalet de Llobregat (Barcelona)*, del 23 al 26 de novembre de 2000 (Quaderns Científics i Tècnics de Restauració Monumental, 13), Diputació de Barcelona, Àrea de Cooperació, SPAL, Barcelona, 2002, p. 53-65.
- LÓPEZ MULLOR, A. «La muralla principal de l'oppidum ibèric del Montgròs (el Brull) i les seves defenses perifèriques», *Revista d'Arqueologia de Ponent* (Lleida), 21 (Reunió internacional. Les defenses exteriors i la polioercètica preromana en la Mediterrània centreoccidental: els fossats. Lleida – Arbeca, 29-30 de novembre de 2010), 2011, p. 141-156.

- LÓPEZ MULLOR, A. «Excavacions arqueològiques a la fortalesa ibèrica del Montgròs (el Brull), campanyes 2010-2012», *II Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central*. Vic, 13-15 de desembre de 2012. Vic: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Museu Episcopal de Vic, 2014, p. 86-99.
- LÓPEZ MULLOR, A. «Marco cronológico de la fortaleza ibérica de El Montgròs (El Brull, Barcelona)», *De las ánforas al museo. Estudios dedicados a Miguel Beltrán Lloris*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, Diputación de Zaragoza, 2015, p. 531-548.
- LÓPEZ MULLOR, A.; FIERRO, X. «Les darreres excavacions al Montgròs, el Brull (Osona)», *Tribuna d'Arqueologia 2009-2010*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2011, p. 215-242.
- LÓPEZ MULLOR, A.; RIERA, M. «Intervencions recents (1997-2001) a l'oppidum del Turó del Montgròs (el Brull, Osona)». Barcelona: *Tribuna d'Arqueologia 2000-2001*, Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya, 2004, p. 135-185.
- LÓPEZ MULLOR, A.; ROVIRA, J. «La fortificació ibèrica del turó del Montgròs (el Brull, Osona): darreres novetats». *Ausa*, Vol. 10, núm. 102-104 (1982), p. 193-199.
- MOLAS, M.D., MESTRES, I., ROCAFIGUERA, M. DE «La fortalesa ibèrica del Casol de Puigcastellet (I): una aproximació als límits del territori ausetà». *Ausa*, Vol. 13, núm. 121 (1998) p. 97-131.
- MOLAS, M.D., MESTRES, I., ROCAFIGUERA, M. DE «La fortalesa ibèrica del Casol de Puigcastellet». *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica. Fortificacions. La problemàtica de l'ibèric ple: (segles IV-III aC), 6 a 9 de desembre de 1990*. Manresa (1991), p. 245-248.
- MOLAS, M.D., MESTRES, I., ROCAFIGUERA, M. DE «La fortalesa ausetana del Casol de Puigcastellet (Folgueroles, Osona)». *Tribuna d'Arqueologia 1990-1991*, Generalitat de Catalunya, Servei d'Arqueologia. Barcelona, (1992), p. 53-61.
- MOLIST, N.; ROVIRA, J. «L'oppidum ausetà del Turó del Montgròs (el Brull, Osona)», *Empúries* (Barcelona), núm. 48-50, (1986-1989), p. 122-141.
- MORET, P. *Les fortifications ibériques. De la fin de l'âge du bronze à la conquête romaine*, Collection de la Casa de Velázquez, núm. 56, (1996), Madrid.
- MORET, P. «Turó del Montgròs (El Brull, Barcelone). Les fortifications à casemates de la haute vallée du Ter», *Recherches historiques et archéologiques sur l'Ibérie Antique, vol. 2. Architecture, urbanisme et organisation du territoire dans l'Ibérie de l'âge du fer à l'époque républicaine (VIIe-Ier siècle avant J.-C.)*, Mémoire d'habilitation, Toulouse: Université de Toulouse-Le Mirail, 2008.
- OLLICH, I., ROCAFIGUERA, M. DE «Les etapes de poblament al jaciment de l'Esquerda. Les Masies de Roda Ter, Osona (s. VIII aC-s. XIV dC)». *Tribuna d'Arqueologia 1989-1990*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Servei d'Arqueologia, 1991, p. 101-110.
- OLLICH, I., ROCAFIGUERA, M. DE «L'oppidum ibèric de l'Esquerda. Campanyes de 1989-1991 (Les Masies de Roda de Ter, Osona)», *Memòries de les Interven-*

- cions Arqueològiques, núm. 7, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1994.
- OLLICH, I., ROCAFIGUERA, M. DE «El jaciment ibèric i medieval de L'Esquerda (Masies de Roda, Osona): 25 anys d' excavacions, Masies de Roda (Osona), Genera, M. (coord.), *Actes de les Jornades d'Arqueologia i Paleontologia 2001, Comarques de Barcelona 1996-2001*. La Garriga, 29 i 30 de novembre, 1 de desembre de 2001, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2001, p. 926-931.
- OLMOS, P. «Sobre un modelo constructivo de la arquitectura ibérica en territorio ausetano», *Archivo Español de Arqueología* (Madrid), núm. 86, 2013, p. 37-49.
- PADRÓS, C. *Estudi del territori a la comarca d'Osona des de l'Ibèric Ple a l'Alt Imperi*, Universitat de Barcelona, Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia, treball fi de màster, 2009 (inèdit).
- PADRÓS, C.; PUJOL, À.; SALA, R. «Puig Ciutat (Oristà, Barcelona): un praesidium pompeïà als peus dels Pirineus?», *Revista d'Arqueologia de Ponent* (Lleida), 25, 2015, p. 279-292.
- ROCAFIGUERA, M. DE, *Osona ibèrica. El territori dels antics ausetans*, Vic, 1995.
- ROVIRA, J.; LÓPEZ MULLOR, A. «L'assentament del Bronze Final del Turó del Montgròs (el Brull, Osona)», *Ausa* (Vic), X, 102-104, 1982, p. 187-192.
- VILLALBA VARNEDA, P. *Les fonts literàries clàssiques sobre els Països Catalans*, Barcelona, 1980.

Motxilla ecològica - Càlcul d'un exemplar		
Núm. bDAP	bDAP1131	
Massa publicació (g)	149	Estalvi:*
 Petjada de carboni (g CO ² eq.)	269	42
 Residus generats (g)	19	3
 Consum d'aigua (L)	11	2
 Consum d'energia (MJ)	12	2
 Consum de matèries primeres (g)	210	31

*Impacte ambiental estalviat respecte a una publicació comuna semblant

Visites concertades

Centre d'Informació del Parc Natural del Montseny

Rectoria de Sant Martí del Brull

08559 El Brull

Tel. 938 840 692

A/e: p.montseny.brull@diba.cat

**Diputació
Barcelona**

Àrea d'Infraestructures
i Espais Naturals

**Gerència de Serveis d'Equipaments, Infraestructures
Urbanes i Patrimoni Arquitectònic**

Servei de Patrimoni Arquitectònic Local

Comte d'Urgell, 187

08036 Barcelona

Tel. 934 022 171

www.diba.cat/spal

www.facebook.com/SPALdiba

www.instagram.com/SPALdiba